

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Ondřej Timčo

Příčiny Oranžové revoluce

Ukrajina za prezidentského mandátu Leonida Kučmy

v letech 1994 až 2005

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Ondřej Timčo**

Vedoucí práce: **PhDr. Bohdan Zilynskyj**

Oponent práce: **PhDr. Jan Šír, Ph.D.**

Datum obhajoby: **2010**

Bibliografický záznam

TIMČO, Ondřej. Ukrajina za prezidentského mandátu Leonida Kučmy v letech 1994-2004. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2010. s. 73. Vedoucí diplomové práce PhDr. Bohdan Zilynskyj

Anotace

Bakalářská práce „Příčiny Oranžové revoluce, Ukrajina za prezidentského mandátu Leonida Kučmy v letech 1994 až 2005“ analyzuje vývoji Ukrajiny od jejího zisku nezávislosti v roce 1991 do Oranžové revoluce v roce 2004.

První zvolený ukrajinský prezident Leonid Kravčuk se po svém nástupu do funkce zaměřil na národní problematiku namísto na rychlé a radikální strukturální reformy řešící problémy zděděného sovětského prostředí. V důsledku toho opožděná ekonomická transformace vedla nejen k ekonomické krizi, která zapříčinila zchudnutí většiny obyvatelstva, ale i k zesílení regionálních elit - bývalých kádrů. V předčasných volbách v roce 1994 zvolený prezident Leonid Kučma usiloval o větší pravomoci, a proto spolupracoval s regionálními ekonomickými klany, z nichž se během zkorumpované privatizace vyprofilovali oligarchové.

Přílišné rozkrádání státního majetku a nedokončené reformy způsobily dlouhodobý pokles ekonomické produktivity Ukrajiny, a ta tak v roce 1999 stála před státním bankrotem. Po prezidentských volbách byl proto jmenován premiérem liberální Viktor Juščenko. Ten poté spolu s Julií Tymošenkovou prosadil řadu ekonomických reforem, které měly za důsledek ekonomický růst, posílení občanské společnosti a oslabení vlivu nomenklatury, která po překonání společenského odporu způsobeného politickými aférami, duo Juščenko-Tymošenková odstavila z vlády. Oba se následně stali hlavními představiteli opozice, která se po vládou zmanipulovaných parlamentních volbách z roku 2002 sjednotila a získala si velkou popularitu u společnosti. Rozhodujícím momentem se staly prezidentské volby v roce 2004. Přestože režimní elity zajistily svému kandidátovi, tehdejšímu premiérovi Viktorovi Janukovyčovi, pomocí nákladné volební kampaně a vyvolání národní tenze mezi rusky a ukrajinsky mluvícím obyvatelstvem, téměř 40% podporu, musely výsledek druhého kola zfalšovat, aby nevyhrál opoziční vůdce Juščenko. To ale vyvolalo odpor ukrajinské společnosti nazvaný Oranžová revoluce.

Annotation

This B.A. thesis, “The Causes of the Orange Revolution, Ukraine under the rule of President Leonid Kuchma 1994-2005”, analyses the evolutionary process of Ukraine between its independence and the Orange Revolution which occurred in the winter of 2004.

The first post-independence President of Ukraine, Leonid Kravchuk, focused excessively on policies of nationalisation instead of practical structural and economic reforms in terms of solving the problematic system inherited from the Soviet times. This was the main reason why the economic transformation of Ukraine was delayed, resulting in the economic crisis which impoverished Ukrainian citizens and empowered various regional elites, largely made up of former communist officials. Leonid Kuchma, the new President who came into power following the early presidential elections in 1994, pushed for greater cooperation with the leaders of the regional economic clans, who had hitherto formed oligarchs during the previous corrupted era of privatization.

In short, long-term abuse of the system and incomplete economic reforms led to the gradual decline of Ukraine’s economy. Facing state bankruptcy, the new liberal Prime Minister Viktor Yushchenko came into office, and with the support of Yulia Tymoshenko enacted radical economic reforms which boosted economic growth to large extents. This led to the strengthening of civil society and weakening of regional authorities. However, Yushchenko and Tymoshenko were later fired from the government following an uproar within society over various political scandals; this move allowed the regime to suppress protestors with reasonable ease. Both Yushchenko and Tymoshenko then became popular leaders of the opposition, which united after the manipulated parliamentary elections in 2002.

The presidential elections in 2004 proved to be vital for Ukraine’s political scene. Although the ruling regime secured 40% of votes supporting its candidate, it was not enough: Prime Minister Viktor Yanukovich, through costly campaigning and creating national tensions between the Ukrainian- and Russian-speaking populations, failed to garner enough votes to ensure a victory over opposition leader Viktor Yushchenko. As a result, the ruling government fabricated results of the second round of elections – this was what ultimately initiated the Orange Revolution – an uprising of Ukrainian society against the Kuchma regime.

Klíčová slova

Ukrajina, Oranžová revoluce, Leonid Kučma, oligarchie, občanská společnost, opozice.

Keywords

Ukraine, Orange revolution, Leonid Kuchta, oligarchy, civil society, opposition.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 18. května 2010

Ondřej Timčo

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce panu Phdr. Bohdanu Zilynskému za dlouhodobou podporu v mém zájmu o problematiku Ukrajiny. Mgr. Janě Sehnálkové za neocenitelnou pomoc a inspiraci. Institutu mezinárodních studií, který mi umožnil realizovat mé zájmy a naučil mne mnohému.

Obsah

ÚVOD	10
<i>Problematika regionálního rozdělení Ukrajiny</i>	12
<i>Rozbor literatury</i>	13
<i>Problematika překladu</i>	14
1. PROBLEMATIKA UKRAJINY JAKO NOVĚ NEZÁVISLÉHO STÁTU	16
1.1. PREZIDENTSKÉ VOLBY 1991	16
1.2. TRANSFORMACE UKRAJINSKÉ EKONOMIKY	17
<i>1.2.1. Příčiny pomalé ekonomické transformace a její důsledky pro ukrajinskou ekonomiku</i>	17
<i>1.2.2. Dopady ekonomické transformace na společnost a politiku</i>	21
2. KUČMOVO PRVNÍ PREZIDENTSKÉ OBDOBÍ 1994-1999	22
2.1. PREZIDENTSKÉ VOLBY ROKU 1994	22
2.2. POLITICKÉ a EKONOMICKÉ REFORMY 1994-1996	23
<i>2.2.1. Zahraniční politika</i>	23
<i>2.2.2. Politické reformy – přijetí nové ústavy</i>	24
<i>2.2.3. Ekonomické reformy</i>	24
<i>2.2.4. Důsledky Kučmova prezidentského mandátu z let 1994-1996 na druhou polovinu jeho prvního prezidentského období</i>	26
2.3. VZNIK A VZESTUP OLIGARCHIE – UKRAJINA 1996-1999	27
<i>2.3.1. Vznik oligarchie na Ukrajině – velká privatizace 1996-1998</i>	27
<i>2.3.2. Vzestup Oligarchie – Premiér Pavlo Lazaronko</i>	29
<i>3.3.3. Parlamentní volby 1998</i>	32
2.4. PREZIDENTSKÉ VOLBY ROKU 1999	32
3. KUČMOVO DRUHÉ PREZIDENTSKÉ OBDOBÍ 1999-2005	36
3.1. PREMIÉR VIKTOR JUŠČENKO – PROSINEC 1999 AŽ KVĚTEN 2001	36
3.2. KUČMAGATE	38
3.3. PARLAMENTNÍ VOLBY 2002	41

3.4. DŮSLEDKY KUČMOVA REŽIMU Z LET 1999-2002	43
3.4.1. <i>Důsledky pro společnost a opozici</i>	43
3.4.2. <i>Důsledky pro podobu režimu a vládní elity</i>	45
4. PREZIDENTSKÉ VOLBY 2004	47
4.1. KAMPAŇ	47
4.1.1. <i>Kandidáti</i>	47
4.1.2. <i>Vládní propaganda</i>	48
4.1.3. <i>Volební kampaň opozice</i>	50
4.1.4. <i>Radikalizace kampaně – důsledky atentátu na Juščenka</i>	51
4.1.5. <i>Studentská hnutí</i>	53
4.2. ORANŽOVÁ REVOLUCE	54
4.2.1. <i>První a druhé kolo prezidentských voleb</i>	54
4.2.3. <i>Protest</i>	55
4.2.3. <i>Epilog</i>	56
5. ZÁVĚR	59
6. SUMMARY	64
7. POUŽITÁ LITERATURA	66
7.1. <i>Dokumenty a další primární zdroje</i>	66
7.2. <i>Odborné články a periodický tisk</i>	67
7.3. <i>Monografie</i>	68
9. PŘÍLOHY	71

Úvod

Ukrajina se od získání své nezávislosti v roce 1991 zmítala až do konce 90.let ve vážných ekonomických problémech zapříčiněných zděděným sovětským prostředím. Ekonomické reformy, k nimž byla Ukrajina v roce 1999 donucena kvůli hrozbě státního bankrotu, způsobily ekonomický růst, který spustil proces postupného oslabování nomenklatury a posilování občanské společnosti. Eskalace nedemokratického chování autorit od nástupu Leonida Kučmy do prezidentské pozice v roce 1994 pak vedla k zesílení požadavku společnosti na změnu režimu. Jelikož to Kučma ani vlivné oligarchické klany nechtěli dovolit, zajišťovali legitimitu režimu pomocí manipulace voleb. Když se ale v zimě roku 2004 měl dle oficiálních výsledků druhého kola stát novým prezidentem provládní kandidát Viktor Janukovyč, vyvolalo to rozsáhlý odpor společnosti, který byl nazván Oranžovou revolucí, a to podle barvy, kterou se opoziční tábor identifikoval.

Ve své bakalářské práci se snažím vysvětlit události, které předcházely tomuto společenskému fenoménu a chci tím dokázat svoji tezi, že Oranžová revoluce na Ukrajině nebyla impulsivním protestem ukrajinské společnosti v reakci na zfalšování výsledků prezidentských voleb, nýbrž šlo o dlouhodobý důsledek společensko-ekonomicko-politického vývoje Ukrajiny, který teprve v zimě roku 2004 dospěl do stádia, kdy byly vytvořeny podmínky pro změnu režimu.

Toto vymezení teze je podstatné z toho důvodu, že většina autorů, zabývajících se ukrajinskou problematikou, úzce zaměřuje svoji pozornost na eskalaci nedemokratického chování režimu, volební kampaně a techniku podvodů při prezidentských volbách v roce 2004 a ústřední aktéry těchto prezidentských voleb: představitele opozice – Viktora Juščenka a vlády – Viktora Janukovyče, potažmo názorový konflikt mezi východní a západní Ukrajinou. Tím ale dochází ke zkreslení problematiky, protože se dle mého názoru hlavním příčinám protestu, konkrétně postupnému zesilování občanského sektoru spojenému s vývojem opozice a ekonomicko-politických podmínek, které oslabily pozici režimních představitelů, přisuzuje až sekundární role. V předchozích prezidentských volbách v roce 1999 a parlamentních volbách v roce 2002 taktéž došlo k zmanipulování voleb, existovala opozice, společnost byla nespokojena se zkorumpovaným režimem, volební kampaně, jako i výsledek voleb, byly ovlivněny názorovým rozdílem mezi západními

a východními regiony Ukrajiny, žádná revoluce však neproběhla. Čím se tedy situace v roce 2004 lišila od roku 1999 či 2002?

Ve své bakalářské práci analyzuji, k jakým změnám měnícím charakter společnosti a režimu došlo v letech 1994-2004. Časové ohraničení práce pak odpovídá mému zaměření na dvě prezidentská období Leonida Kučmy, jenž je ústřední postavou vývoje Ukrajiny v těchto letech. Takto rozsáhlé časové vymezení bakalářské práce je podstatné z toho důvodu, že pouze tak je možné dostatečně objasnit vznik, charakter a dopady pěti hlavních aspektů zkoumaného tématu: posilování moci oligarchie, charakter režimu, rozvoj občanské společnosti, postupné posilování opozice a zlepšování ekonomicko-politické situace na Ukrajině. To je zásadní vzhledem k tomu, že ve své bakalářské práci identifikuji právě tyto faktory za hlavní příčiny Oranžové revoluce a na jejich evoluci se snažím dokázat platnost své teze o dlouhodobém společensko-ekonomicko-politickém vývoji Ukrajiny, který dospěl k revoluci až v roce 2004.

Protože se snažím dokázat postupný vývoj situace na Ukrajině, rozhodl jsem se pro časovou posloupnost textu. Bakalářská práce je tak rozdělena do čtyř kapitol, které postupně osvětlují změny, k nimž došlo na Ukrajině od rozpadu Sovětského svazu. První kapitola uvádí čtenáře do problematické společensko-ekonomicko-politické situace, v níž se Ukrajina ocitla po rozpadu SSSR, a která nastavila základní parametry sledovaných aspektů.

Druhá kapitola popisuje vývoj Ukrajiny od předčasných prezidentských voleb v roce 1994 až do konce prezidentského období nového prezidenta Leonida Kučmy v roce 1999. Zde objasňuji druhou fázi vývoje sledovaných aspektů, přičemž kladu důraz na vznik oligarchie a způsob, jakým tato společenská třída ovlivnila podobu režimu a stala se součástí nomenklatury.

Třetí kapitola se věnuje zásadním změnám, k nimž došlo během druhého prezidentského období Leonida Kučmy v letech 1999-2004. Jedná se především o ekonomické reformy spuštěné za vlády premiéra Viktora Juščenka a politické aféry režimních představitelů. Oba tyto faktory prezentuji jako důsledky politicko-ekonomické situace, v níž se země ocitla po prvním Kučmově prezidentském období. Dále analyzuji, jakým způsobem tyto změny přispěly k zesílení občanské společnosti a opozice a naopak jaký měly vliv na oslabení oligarchie a režimu.

Poslední kapitola je rozdělena do dvou částí. V první srovnávám příčiny pozic, v níž se režim a opozice v roce 2004 ocitly. Na této komparaci poté objasňuji podobu

volebních kampaní obou táborů v prezidentských volbách v roce 2004 a důsledky, které tyto kampaně měly na situaci v zemi. Druhá část pak poukazuje na všeobecně očekávanou manipulaci s výsledky druhého kola voleb a následnou reakci společnosti – Oranžovou revoluci.

Ve všech kapitolách taktéž zachycuji dopady vnitřních změn na Ukrajině na její zahraniční politiku a s tím související přístup mezinárodního společenství k Ukrajině. Konkrétně se zaměřím na postoj Ruska, USA, EU a MMF. Jak ve své práci argumentuji, vznik, podobu a výsledek Oranžové revoluce ovlivnily jak vnitřní, tak vnější faktory.

Problematika regionálního rozdělení Ukrajiny

Přestože ve své bakalářské práci zastávám názor, že tenze mezi východní a západní Ukrajinou byla uměle vytvořena vládním aparátem, je nutné poznamenat, že toto geografické rozdělení Ukrajiny má své opodstatnění a rozpoutání tohoto sporu tak mělo svoji logiku. Ukrajinu lze rozdělit celkem do čtyř geografických regionů: západní, centrální, jižní a východní. Nicméně většina akademických textů zjednodušuje toto rozdělení dle jazykového klíče na západní (západní a centrální regiony) Ukrajinu, kde průměrný podíl ukrajinsky mluvícího obyvatelstva tvoří 90 %, a východní (východní a jižní regiony) Ukrajinu, kde žije především rusky mluvící obyvatelstvo a počet ukrajinsky mluvících obyvatel osciluje mezi 30-70 %. Výjimečným případem je autonomní republika Krym, kde ruská menšina tvoří nadpoloviční počet obyvatel tohoto regionu a ke znalosti ukrajinštiny se hlásí pouze 10 % místního obyvatelstva, což bylo jedním z mnoha důvodů, proč se Krym snažil v letech 1992-1995 získat nezávislost a byl sporným územím mezi Ruskou federací a Ukrajinskou republikou. Dalším důležitým rozdílem mezi tzv. západními a východními oblastmi je fakt, že se na levém břehu řeky Dněpr nachází většina ukrajinských nerostných surovin. Ty jsou příčinou přeindustrializování těchto regionů a důvodem, proč v těchto regionech vznikly tzv. oligarchické regionální klany. Právě vliv oligarchie, koncentrace průmyslu a velký podíl rusky mluvícího obyvatelstva vedly k tomu, že se v každých volbách objevovala témata buď proruské či protiruské orientace jednotlivých kandidátů, čímž vznikala dojem národně-teritoriální tenze.¹

---

¹ Pro ilustraci vnímání ukrajinské národní identity a názoru na integraci s Ruskem viz. Příloha 1. a 2.

Rozbor literatury

Při zpracování své bakalářské práce jsem čerpal převážně ze sekundární literatury, ovšem použil jsem i několik primárních zdrojů, konkrétně Ústavu Ukrajinské republiky, data Centrální volební komise Ukrajiny, „Celosvětové indikátory vlády“ Světové banky a „Nations in Transit Ratings“ americké nevládní neziskové organizace Freedom House.

Sekundární literatura, kterou jsem ke zkoumanému problému konzultoval, byla většinou v anglickém jazyce, a to z toho důvodu, že většina akademické literatury věnující se problematice ukrajinské moderní historie vyšla buď v anglickém jazyce či do něj byla přeložena. Fakt, že uvedená literatura je akademickou komunitou všeobecně přijímána a není předmětem sporů či kontroverzí naznačuje, že z nich lze přinejmenším rámcově vycházet. Navíc řada autorů, které cituji jsou ukrajinského původu, čímž by se měla zachovat určitá objektivita mé práce.

Některé zdroje, ke kterým v České republice přístup není, jsem získal ve Spojeném království, kde jsem byl na ročním studijním pobytu. Jedná se o rozsáhlý sborník „Aspects of the Orange Revolution I – VI“, do kterého přispěla řada významných autorů zabývajících se ukrajinskou problematikou a “The history of Ukraine” od Paula Kubicka. Z obou publikací jsem čerpal zejména informace týkající se prezidentských voleb v roce 1999 a 2004. Poslední z těchto knih je monografie „Energy dependency, politics and corruption in the former Soviet Union Russia’s power, oligarchs’ profits and Ukraine’s missing energy policy, 1995-2006“ Margarity Balmacedy, v níž je sledována paralela mezi oligarchií a přístupem k energetickým surovinám. Pro moji bakalářskou práci byla obzvláště důležitá komparace mezi názory této autorkou a Andersem Äslundem, jelikož se tyto autoři rozcházejí v pohledu na postavu Leonida Kučmy a jeho roli na zkorumpovanosti režimu.

Klíčovými knihami se pro mě ukázaly být práce autorů Anderse Äslunda: “Revolution in Orange: The Origins of Ukraine’s Democratic Breakthrough.” a “How Ukraine Became a Market Economy and Democracy”, Andrewa Wilsona: „The Ukrainians. Unexpected Nation” a “Ukraine’s Orange Revolution”, Tarase Kuzia: „Ukraine. State and nation building” a Serhyje Yekelchyka: “Ukraine. Birth of a Modern Nation”. Anders Äslund je uznávaný expert na problematiku ekonomické transformace, oligarchie, Ruska a Ukrajiny. V obou zmíněných zemích dokonce působil i jako ekonomický poradce. K jeho druhé publikaci, kterou psal bez spoluautorů, jsem proto přistupoval jako k primárnímu pramenu, ale zároveň jsem se

snažil, kvůli jeho někdy neobjektivně pozitivnímu postoji k Leonidovi Kučmovi a přílišné podpory šokové terapie, konfrontovat jeho monografii s dalšími sekundárními zdroji. Monografie Dr. Andrewa Wilsona, jenž působí na School of Slavonic and East European Studies (UCL), dohromady detailně zahrnují Ukrajinu od roku 1991 do roku 2004, nicméně lze občas vysledovat, že autor až příliš často klade důraz na národní tenzi a je nekritický vůči Juščenkovi. Tento nedostatek vyrovnávala již zmíněná publikace Dr. Tarase Kuzia, experta na ukrajinskou národní problematiku, který patří mezi odpůrce reálnosti národního střetu na Ukrajině. Kniha Serhyje Yekelchyka zahrnuje zkoumané období sice stručně, na druhou stranu jsem ji často používal pro ověření základních schémat a logiky textu.

Vzhledem k omezenému rozsahu tohoto rozboru zde nemohu vyjmenovat všechny použité zdroje, rád bych však zmínil webové stránky www.taraskuzio.net/, díky kterým jsem měl přístup k mnoha sekundárním zdrojům týkajících se ukrajinské problematiky. Odtud taktéž pocházejí články z měsíčníku *Problems of Post-Communism*, které jsem potřeboval pro detailnější pochopení problematiky ústavních, daňových a hlavně ekonomických reforem, kterých se má bakalářská práce týká. Bohužel elektronický odkaz na ně byl před několika měsíci odebrán a z toho důvodu je uvádím bez elektronického odkazu.

Poslední knihou, kterou bych rád zmínil je „Let my people go“ od ukrajinské novinářky a publicistky Oxany Zabužko. Její kniha je primárním pramenem a sice se z hlediska dat nedá v bakalářské práci použít, sloužila mi však jako neocenitelná inspirace po celou dobu psaní této práce.

Na závěr bych zmínil, že v české akademické obci zatím žádné monografie, které by se podrobněji věnovaly Kučmovým dvěma prezidentským obdobím, nevyšly. To byl i jeden z důvodů, proč jsem si vybral právě toto téma. Přesto je ale možné nalézt na internetu mnoho krátkých odborných textů v češtině, z nichž pro demonstraci používám text pana Josefa Mlejnků.

Problematika překladu

Ve své bakalářské práci používám transliteraci jmen v prvním pádě kupř. Vjačeslav Čornovil. Pro snazší orientaci v textu jsem se ale rozhodl pro skloňování jmen v češtině např.: Juščenkovy reformy, a v případě ženských jmen užití přípon -ová kupř. Julija Tymošenková. Dodržení konzistentního překladu tak zapříčinilo vznik pro češtinu atypických tvarů např.: Blok Julije Tymošenkové.

Výjimkou v překladu je jméno Hryhorij Gongadze. Jedná se o novináře gruzínského původu, jehož křestní jméno se překládá do ukrajinštiny, která nemá písmeno g – z Grygorije na Hryhorije, ale příjmení zůstává dle gruzínštiny Gongadze a ne Honhadze.

Názvy politických stran, hnutí, firem a úřadů jsou v případě, že nemají svůj ekvivalent v češtině (např. Nejvyšší soud či Komunistická strana), přeloženy doslovně a uvedeny v kurzívě kupř. *Naše Ukrajina, Spojené energetické systémy Ukrajiny, Nejvyšší rada*. Jména politické strany *Hromada* a studentského hnutí *Ruch* ponechávám v jejich transliterační podobě, jelikož se jedná o mezinárodně známé a používané názvy. V případě názvu politické strany *Komanda ozymoho pokolinnja* termín kvůli problematickému překladu uvádím taktéž v transliterační podobě.

1. Problematika Ukrajiny jako nově nezávislého státu

Když se v roce 1991 rozpadl Sovětský svaz, čekala Ukrajinu obrovská zkouška, tj. vyrovnání se sovětskou minulostí, která měla značný dopad na ukrajinskou ekonomiku, politiku a kulturu, tedy na celou společnost a její prostředí. Přestože byla Ukrajina brána jako „ta země bývalého Sovětského svazu“, která dle analýzy Deutsche Bank z roku 1991 měla potenciál v krátko- až střednědobém horizontu zaujmout jedno z předních míst světové ekonomické sféry, nestalo se tak.²

Již v roce 1993 prožívala Ukrajina hyperinflaci čítající 5 371 % či dle jiného přepočtu dokonce 10 115 %. Celková výkonnost ukrajinské ekonomiky se snižovala i v následujících letech, takže v roce 1998 se HDP Ukrajiny rovnal 41% HDP z roku 1991. Navíc ukrajinský zahraniční dluh, který byl v roce 1991 na nule, dosahoval v roce 1998 11,4 miliard dolarů.³

Jak je to možné? Problém byl v tom, že analýza založená na možnostech Ukrajiny, co se týče nerostného bohatství, lidského kapitálu a exportního potenciálu, nebrala v potaz sedmdesátiletou komunistickou minulost a její dopad na politickou, ekonomickou a společenskou sféru.⁴

1.1. Prezidentské volby 1991

Dne 1. prosince 1991 proběhlo na Ukrajině referendum, v němž se 90,3 % populace vyslovila pro nezávislost Ukrajiny. Ve stejný den, proběhly i první ukrajinské prezidentské volby, které vyhrál dosavadní předseda parlamentu a zástupce frakce národních komunistů, Leonid Kravčuk. Ten dosáhl úspěchu pomocí konzervativního programu dosažení ekonomické stability pomalou a opatrnou transformací, a přestože patřil mezi národní komunisty, zachoval v tématech

---

² Wilson, A.: *Ukraine's Orange Revolution*. Yale University Press, New Haven and London 2005.: str. 37.

³ Åslund Åslund, A.: *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*. Peterson Institute for International Economics. Washington, D. C. 2009. s. 343.: str. 19.

Wilson, A.: *The Ukrainians. Unexpected Nation*. Yale University Press. New Haven and London 2000. s. 366.: str. 253 – 254.

Yekelchik, S.: *Ukraine. Birth of a Modern Nation*. Oxford University Press, London 2007. s. 280.: str. 198.

⁴ Åslund, A., McFaul, M.: *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*. Carnegie Endowment for International Peace. Washington, D. C. 2006. : str. 45, 49, 191 – 193.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 37.

„Ukrajina vlastní 5 % z odhadovaných světových zásob nerostných surovin, zahrnuje největší zásoby titanu... Ukrajina má také 3 největší světové rezervy železa (přes 200 miliard tun) a 30 % světových zásob manganu.“

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 267.

týkajících se ukrajinizace neutrální postoj. To bylo v přímém kontrastu s jeho oponenty, kteří navrhovali nepopulární rychlou transformaci ukrajinské ekonomiky či se hlásili k ukrajinizačním reformám. Jeho hlavní oponent Vječeslav Čornovil, známý ukrajinský disident a hlavní představitel lidového hnutí Ruch, zastával oba postoje. Jeho pozice byla navíc oslabena i tím, že měl na rozdíl od Kravčuka konkurenci v dalších kandidátech. Kravčuk proto bez problému zvítězil již v prvním kole ziskem 61,5 % hlasů.⁵

1.2. Transformace ukrajinské ekonomiky

Kravčukova teze o vlastní ukrajinské cestě nenapodobující radikální ekonomické reformy ve střední Evropě měla teoreticky ochránit Ukrajinu před chaosem způsobeným šokovou terapií a ovládnutím Ukrajiny zahraničními investory, zároveň ale měla tato vize zajistit populární koncept „státu blahobytu“ a postupný hospodářský růst. Tato populistická linie však vedla v konečném důsledku k zmrazení ukrajinského ekonomického potenciálu.⁶

1.2.1. Příčiny pomalé ekonomické transformace a její důsledky pro ukrajinskou ekonomiku

Asi nejzávažnějším problémem, který musela Ukrajina vyřešit ze všeho nejdříve, bylo dědictví sovětské ekonomiky. Ukrajina, která byla jedním z hlavních průmyslových center Sovětského svazu, a tudíž převážná část její ekonomiky byla založena na těžkém průmyslu,⁷ potřebovala tyto továrny přeměnit pro potřeby spotřebitelského průmyslu. Navíc většina státních podniků vyžadovala kvůli své technické zaostalosti rozsáhlé investice na modernizaci. Možnost řešit tento problém částečným či úplným zprivatizováním podniků s potenciálem, uzavřením těch, které by byly prodělečné za jakýchkoliv podmínek, a modernizováním zbylých ale nebylo politicky atraktivní z několika důvodů.⁸

---

⁵ Äslund, A., How Ukraine Became a Market Economy and Democracy, c. d.: str. 32.

Yekelchik, S., c. d.: str. 185 – 187, 191.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 31 – 32.

⁶ Wilson, A., The Ukrainians: Unexpected Nation, c. d.: str. 259.

⁷ Ten byl z velké části zaměřen na zbrojní výrobu. Jen pro představu, 80% ze všech velkých továren bylo zbrojního charakteru. Navíc s rozpadem Sovětského bloku došlo k ukončení studené války, což znamenalo značný pokles poptávky po tomto zboží a mělo tedy dramatické důsledky pro ukrajinskou ekonomiku.

Yekelchik, S., c. d.: str. 197.

⁸ Wilson, A., The Ukrainians: Unexpected Nation, c. d.: str. 257.

Za prvé by došlo k obrovskému zvýšení nezaměstnanosti⁹ v nejlidnatějších regionech Ukrajiny, což by vedlo k možným nepokojům a velké ztrátě politického kapitálu, obzvláště když se většina politiků hlásila k sociální politice. Dále by stát ztratil kontrolu nad průmyslovým sektorem, protože jedinými, kdo byli schopni investovat potřebné astronomické částky na modernizaci podniků, byli zahraniční investoři. Nejdůležitějším důvodem však byla nevole bývalých elit sovětské socialistické Ukrajiny. Ty totiž po rozpadu Sovětského svazu buď ještě stále zastávaly vlivné pozice ve vládních a státních strukturách či získaly přes své konexe vedoucí pozice ve strategicky důležitých státních podnicích a službách. Radikální a rychlé reformy by je tak zbavily vlivu a zvláště profitu plynoucího ze státních dotací a nekontrolovaného prodeje státního majetku.¹⁰

Tento problém se dotýkal i zemědělství. Nutná privatizace půdy nebyla na nátlak regionálních bossů provedena, čímž zůstal zachován sovětský princip velkých státních farem. Tento systém opět poskytoval správcům pozemků snadnou možnost obohacení se příjmem státních dotací a byl nemotivující pro zemědělce, kteří si mohli půdu pouze pronajímat. Tím pádem zůstal potenciál tohoto sektoru na Ukrajině, bývalé obilnice Evropy, po dlouhá léta nevyužit.¹¹

Dalším zděděným problémem bylo dlouholeté centrální plánování z Moskvy. To mělo za důsledek, že nově vzniklé státy nebyly ekonomicky samostatné v otázkách vlastnictví nerostných surovin a ve výrobě spotřebního zboží.

Pro Ukrajinu zisk politické nezávislosti přinesl zjištění, že její ekonomika je totálně závislá na dodávkách ruské ropy a zemního plynu.¹² Protože bylo Rusko vstřícné a drželo pro Ukrajinu ceny těchto komodit pod světovou cenou, Ukrajině měl vznikat příjem z jejich tranzitu a zároveň měl stát ušetřit na výrazně levnějších

---

⁹ To souvisí s umělou přezeměnaností zděděnou z dob Sovětského svazu.

¹⁰ Kuzio T.: *Ukraine. State and nation building*. Routledge. New York 2005. s. 298.: str. 56.

¹¹ Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 268.

Yekelchuk, S., c. d.: str. 205.

Produktivita zemědělství se dokonce postupně zhoršovala, např. kumulativní rozdíl mezi produkcí v letech 1991 – 1998 činil -39%.

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 268.

¹² „Po celou dobu ukrajinské nezávislosti zůstávalo Rusko jejím největším dodavatelem ropy (téměř 100 %), plynu (81 %) a nezpracovaných surovin (50 %).“

Kravchuk S. R.: Kuchma as Economic Reformer. In.: *Problems of Post-Communism*, sv. 52, č. 5, září/říjen 2005, s. 48–58. str. 52.

Balmaceda, M. M.: *Energy dependency, politics and corruption in the former Soviet Union Russia's power, oligarchs' profits and Ukraine's missing energy policy, 1995-2006*. London : Routledge, 2008. s. 222.: str. 45.

energetických nákladech na svůj průmysl. To se ale nestalo. Lidé zodpovědní za příjem a tranzit ropy a zemního plynu totiž využili snadné zneužitelnosti systému.¹³

Za prvé, oligarchové nakoupili plyn za malé – státem určené ceny a prodali je ze vysoké tržní ceny. Za druhé, stát jim zpravidla poskytl monopol na prodej plynu. Za třetí, oligarchové často neplatili za své nákupy, občas nechávali dokonce za tyto nákupy platit stát, což bylo očividné u většiny účtů za nákup plynu z Ruska. Za čtvrté, i když oligarchové zaplatili, byly jim poskytnuty nadstandardní slevy ve výměnném obchodě. Za páté, vláda financovala oligarchické aktivity dotovanými půjčkami a jinými dotacemi. Za šesté oligarchové neplatili daně kvůli různým právním výjimkám, dodatečným slevám či prostě z důvodu, že je nezaplatili“¹⁴

Peníze z tranzitu, jakož i peníze určené na nákup těchto energetických surovin, tak plynuly na jejich účty v daňových rájích a Ukrajině místo profitu začal postupně narůstat obrovský dluh vůči Rusku.

Související překážkou byla nedostatečná produkce vlastního zboží. Ukrajina stejně jako ostatní bývalé sovětské republiky byla po dlouhá léta navyklá na vzájemný výměnný obchod s výrobním materiálem, zbožím a obzvláště velmi levnými energetickými surovinami. S rozpadem Sovětského svazu se tento systém obchodu kvůli své tržní nevýhodnosti, nekvalitě produktů a neschopnosti vyhovět poptávce zhroutil. Navíc recese probíhající v 90. letech v západních ekonomikách znamenala utlumení celosvětového zahraničního obchodu, což mělo další dopad na snížení produktivity těchto nově nezávislých států.¹⁵

Jelikož všechny tyto státy zůstávaly nadále v rublové zóně a čelily stejným problémům s nedostatkem financí pro státní dotace svých továren, řešily tuto situaci emisí rublů skrze své Národní banky. To ale velmi rychle spustilo hyperinflaci, na níž Rusko reagovalo odepřením přijímání rublů nevytisknutých Národní bankou Ruska. Ukrajina proto musela vystoupit z rublové zóny a zavést vlastní měnu karbovanec. Dřívější odkládání této měnové reformy ve spojení s liberalizací cen v lednu 1992 ale

---

¹³ Äslund, A., How Ukraine Became a Market Economy and Democracy, c. d.: str. 55.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 45, 275.

¹⁴ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 10 – 11.

¹⁵ Wilson, A., The Ukrainians: Unexpected Nation, c. d.: str. 257 – 258.

„Někteří ekonomové odhadují, že 50 – 80 % poklesu ukrajinské produkce v letech 1992 – 1993 zapříčinil kolaps v zahraničním obchodě.

Kravchuk S. R., c. d.: str. 52.

znamenaloz rozpoutání hyperinflace dosahující 2 773 % a pád první ukrajinské post-sovětské vlády vedené Vitoldem Fokinem.¹⁶

Novým premiérem se na podzim roku 1992 stal Leonid Kučma, bývalý ředitel dněpropetrovské továrny Pivdeňmaš¹⁷ a politický představitel dněpropetrovského ekonomického klanu. Ten na danou situaci reagoval a ještě téhož roku zahájil reformní program mající za cíl snížit inflaci přijetím protekcionistických opatření, zvýšením daní a spuštěním privatizace. Kučma si od těchto reforem sliboval zisk pro stát potřebných peněz a zároveň uchránění domácího trhu před zahraniční konkurencí.¹⁸ Avšak konečný důsledek těchto opatření byl pro ukrajinskou ekonomiku zničující.

Vysoká cla na zahraničních výrobcích, nekvalitní výrobky domácí či prostá neexistence potřebného zboží zapříčinily to, že obyvatelé byli nuceni šetřit, jelikož neměli za co své peníze utratit. To ve spojení s nemožností či nechutí platit vysoké daně vedlo ke vzniku rozsáhlé šedé ekonomiky, což znamenalo další odliv peněz z oběhu. Jelikož stát vlastnil kvůli neprovedení privatizace většinu podniků, přestával mít peníze na výplaty svých zaměstnanců. Jedinou možností, jak zvládnout tuto situaci bylo spuštění nepopulární ekonomické transformace. Obavy z nárůstu sympatií k levicovým stranám a společenských nepokojů ale vedly stát pro zvolení jiné alternativy.¹⁹

Poté, co v červnu 1993 došlo k masivním stávkám donbaských horníků, Prezident Leonid Kravčuk, obávající se ztráty politického kreditu, řešil nastalou situaci tlakem na Ukrajinskou národní banku, která byla nucena natisknout nové peníze. Tato politika měla za důsledek zvýšení tehdejšího nominálního HDP o 82% a roztržku mezi Kravčukem a Kučmou, jenž na to v září rezignoval. Po něm nastoupivší Juchym Zvjahilskij²⁰ zastavil většinu z Kučmových počatých

---

¹⁶ Äslund, A., How Ukraine Became a Market Economy and Democracy, c. d.: str. 37, 49, 52. Yekelchik, S., c. d.: str. 197 – 198.

¹⁷ Ta byla kdysi největší světovou továrnou vyrábějící rakety.

¹⁸ Äslund, A., How Ukraine Became a Market Economy and Democracy, c. d.: str. 44 – 45.

Kuzio, T., Ukraine. State and nation building, c. d.: str. 60 – 61.

¹⁹ Äslund, A., How Ukraine Became a Market Economy and Democracy, c. d.: str. 37 – 38.

Yekelchik, S., c. d.: str. 197 – 198.

Wilson, A., The Ukrainians: Unexpected Nation, c. d.: str. 257.

²⁰ Ten zastupoval doněcký region a měl proto zajistit zklidnění poměrů v tomto regionu. Jak se později zjistilo, byl to právě doněcký klan, který stál za zorganizováním a financováním hornických stávek. Tím se mu tak podařilo nahradit Kučmu z konkurenčního dněpropetrovského regionu svým člověkem, jenž následně zajistil svému klanu obrovský zdroj příjmů skrze státní dotace a jeho silnější zastoupení ve státních strukturách. Zvjahilskij později emigroval, protože byl vyšetřován ohledně zpronevření 25 milionů dolarů.

refořem a odsouhlasil štědré dotace do stále rigidní ekonomiky. To zapříčinilo další nekontrolovatelnou inflaci, která se postupně přeměnila na hyperinflaci, jež dokonala kolaps ukrajinské ekonomiky.²¹

1.2.2. Dopady pomalé ekonomické transformace na společnost a politiku

Ekonomická krize ze začátku 90. let spojená s hyperinflací karbovance znamenala znehodnocení úspor většiny obyvatelstva, uvedla jednu třetinu populace pod obecnou úroveň chudoby a přiměla část obyvatelstva k emigraci.²² Nefunkční sociální systém stejně jako katastrofální životní úroveň, do níž se řada lidí dostala jen dva roky po rozpadu Sovětského svazu, přispěly nejen ke ztrátě důvěry obyvatel ve vládu, ale i ke skepticizmu ohledně nezávislosti Ukrajiny. Tato tendence se dala vysledovat na postupném nárůstu nostalgie po Sovětském svazu, tedy na nárůstu sympatií k tehdy rozpuštěné Komunistické straně Ukrajiny a Rusku.²³

Poptávka po levicové politice měla za následek nejprve obnovení Komunistické strany Ukrajiny v roce 1993 a následně její silnou podporu, což potvrdily první ukrajinské parlamentní volby roku 1994. Z nich vzešel tzv. Levicový blok složený z Komunistické, *Rolnické* a *Socialistické strany Ukrajiny*. Toto politické uskupení disponovalo 35 % mandátů a jeho hlavním cílem bylo zabránit prosazení radikálních ekonomických refořem. Dalších padesát procent v parlamentu sice tvořili nezávislí kandidáti, kteří většinově patřili do centristických pozic, jejich rozhodování v různých tématech ale nebylo shodné. Výsledkem voleb tak byl konsensu neschopný a protirefořmně zaměřený parlament, což znamenalo nemožnost vyřešení krize. Za těchto podmínek Kravčukovi nezbylo nic jiného než vyhlásit předčasné prezidentské volby, které se měly na přelomu června a července roku 1994.²⁴

Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 11 – 12.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 37.

²¹ Äslund, A., *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*, c. d.: str. 46 – 47.

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 257.

²² Katastrofální životní podmínky vedly ve spojení s rozpadem Sovětského svazu, tj. otevřením hranic, k emigraci značné části inteligence a etnických menšin. Židovská populace emigrovala do Izraele, USA a Německa, kdežto etničtí Ukrajinci do Kanady, USA a západní Evropy.

Yekelchyk, S., c. d.: str. 198.

Počet obyvatel se z 52,2 milionů v roce 1992 snížil na 50,1 milionů v roce 1998.

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 255.

²³ Kuzio, T., *Ukraine. State and nation building*, c. d.: str. 50 – 51, 149 – 151.

²⁴ Äslund, A., *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*, c. d.: str. 41 – 42, 64.

Kuzio, T., *Ukraine. State and nation building*, c. d.: str. 86 – 87.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 37 – 38.

Yekelchyk, S., c. d.: str. 199 – 201.

2. Kučmovo první prezidentské období 1994-1999

2.1. Prezidentské volby roku 1994

Protože Kravčuk opět kandidoval na prezidenta Ukrajiny, snažil se ve své volební kampani využít svých dosavadních úspěchů v zahraniční politice a ve vytváření nezávislého ukrajinského státu. Jednalo se zejména o vyřešení problematiky arzenálu jaderných zbraní,²⁵ který Ukrajina zdělila po Sovětském svazu, národního vymezení se vůči Rusku²⁶ a navázání spolupráce s USA a západoevropskými státy.²⁷

Nacionalizační a protiruská politika sice získala Kravčukovi přízeň v západních regionech,²⁸ ale zároveň znamenala ztrátu podpory v ruskojazyčných východních oblastech Ukrajiny. Toho využil jeho hlavní volební oponent, bývalý premiér Leonid Kučma, jenž se vymezil proruský, což obnášelo sliby o navázání těsné spolupráce s Ruskem a zavedení ruštiny jako druhého státního jazyka. Automaticky si tak získal oblibu na východě a nedůvěru na západě Ukrajiny.²⁹

Jediné téma, kterému se ani jeden z kandidátů nevěnoval příliš konkrétně, bylo řešení ekonomické krize a postupné stagnace ukrajinské ekonomiky. Bylo tomu z toho důvodu, že jediným řešením bylo prosazení nepopulárních radikálních reforem. Nicméně Kučma stále těžil ze svého premiérského období a označoval Kravčuka hlavního viníka ekonomické krize v níž se Ukrajina ocitla.³⁰

---

²⁵ V rámci trilaterálních dohod mezi Ukrajinou, USA a Ruskem byly jaderné zbraně přesunuty do Ruska výměnou za odpuštění části dluhu za energetiku, významnou finanční pomoc z USA a příslib respektování územní integrity, čímž se dořešila otázka územního sporu mezi Ukrajinou a Ruskem ohledně Krymu.

Yekelchik, S., c. d.: str. 195 – 196.

²⁶ Kravčuk začal prosazovat reformy podporující národní vymezení Ukrajiny vůči Rusku téměř ihned po svém nástupu do prezidentské funkce. Jednalo se například o zavedení ukrajinštiny jako jediného oficiálního jazyka, přestože v té době většina obyvatelstva mluvila rusky, a řady národních symbolů odkazujících na nezávislou Ukrajinu v letech 1918 – 1920: modrožlutou vlajkou, státní znak trojzubec a státní hymnu „*Nezahynula ještě Ukrajina*“.

Yekelchik, S., c. d.: str. 194, 200.

Kuzio, T., *Ukraine. State and nation building*, c. d.: str. 223 – 224.

²⁷ Åslund, A., *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*, c. d.: str. 39 – 40.

Yekelchik, S., c. d.: str. 201 – 202.

²⁸ „*Kravčuk mazaně přestoupil z komunismu na ukrajinský nacionalismus, získává tak s neobyčejným talentem popularitu.*“

Åslund, A., *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*, c. d.: str. 34.

²⁹ Kuzio, T., *Ukraine. State and nation building*, c. d.: str. 127 – 129.

To potvrdilo zejména druhé kolo voleb v nichž Kučma vyhrál ve všech regionech na východ od řeky Dněpr a Kravčuk naopak na západ od ní.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 38.

³⁰ HDP Ukrajiny se od získání nezávislosti postupně snižovalo: v roce 1992 o 9,9 %, 1993 o 14,2 % a v roce 1994 až o 22,9 %.

Tamtéž.: str. 38.

Síly obou kandidátů se zdály víc než vyrovnané a o otázce vítězství toho či druhého kandidáta mělo rozhodnout to, ke kterému z nich se přikloní centrální oblasti Ukrajiny a jak velká bude volební účast na východní a západní Ukrajině. Avšak výsledek voleb nakonec určil zcela jiný faktor, a to prostředky, které mohli oba kandidáti nasadit do své politické kampaně. Jejich faktická hodnota nebyla určena demokratickými pravidly, ale vlivem zájmových skupin, které podporovaly jednoho či druhého kandidáta. Byla tak vytvořena moderní ukrajinská volební tradice, že pro vítěznou kampaň je nezbytná podpora oligarchů, protože bez jejich peněz a konexí nebylo možné získat většinu veřejnosti. V těchto volbách šlo konkrétně o souboj mezi stínovou obchodní společností Seabaco a její obdobou, firmou Nordex, která byla napojena na ruskou mafii, pověstný Solncevo gang, a kontroverzní „podnikatele“: Grigorije Loutčanského a Semjona Mogileviče. První z nich byla vedena Kučmovým partnerem Borisem Birhsteinem, jenž již dříve prosadil Kučmovo jmenování premiérem. Z premiérského křesla měl Kučma hájit zájmy obchodní společnosti *Ukrajina*, která byla vedena hlavními představiteli bývalých sovětských manažerů z Dněpropetrovska. Nelze taktéž opomenout vliv Ruska, které podporovalo Kučmu jako proruského kandidáta. Obojí zajistilo Kučmovi velkou mediální propagaci, na kterou Kravčukova kampaň, podporovaná druhou, o něco chudší firmou Nordex, nestačila. Kučma nakonec získal 52% oproti Kravčukovým 45% hlasů, přestože ten vyhrál první kolo s náskokem 7 %, a stal se novým ukrajinským prezidentem.³¹

2.2. Politické a ekonomické reformy 1994-1996

2.2.1. Zahraniční politika

Ihned poté co byl Kučma zvolen, odmítl uskutečnit své předchozí sliby ohledně proruské politiky. Prosazoval sice rozvoj přátelských vztahů s Ruskem, jeho zahraniční politika se ale soustředila především na navázání co nejužší spolupráce s USA a Evropou, což přineslo Ukrajině značné finanční a politické výhody.³²

Rusko, obávající se ztráty vlivu na Ukrajině ve prospěch USA, bylo nuceno vyřešit s Ukrajinou své dosavadní spory za podmínek, které vyhovovaly spíše

---

³¹ Åslund, A., *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*, c. d.: str. 67 – 68.

³² Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 130 – 131.

Ukrajina se stala třetím největším příjemcem amerických dotací a první zemí SNS, která podepsala s NATO dohodu „*Partnerství pro mír*“. Tato spolupráce byla následně v roce 1997 rozšířena podpisem „*Smlouvy o význačném partnerství*“. Yekelchik, S., c. d.: str. 201.

Ukrajíně. V roce 1997 tak byla podepsána smlouva o rozdělení Černomořské flotily a pronájmu přístavu Sevastopol ruskému vojenskému námořnictvu do roku 2017. Jakkoliv by se mohla zdát tato smlouva pro ukrajinskou stranu nevýhodná, je třeba si uvědomit, že Rusko v rámci této dohody uznalo územní celistvost Ukrajiny a zároveň Ukrajíně zaplatilo prostřednictvím nízkých cen za dodávky zemního plynu a ropy.³³

2.2.2. Politické reformy – přijetí nové ústavy

Mnohem větším problémem se ukázal být parlament, tzv. *Nejvyšší rada*, kde Kučma čelil stejným problémům jako Kravčuk. Parlament byl ovládán levicovou frakcí, která se stavěla odmítavě k reformám, a střed tvořili konsensu neschopní nestraníci. Kučma tak strávil první polovinu svého mandátu bojem o prosazení větších pravomocí prezidenta. Pomocí výhrůzek o vyhlášení referenda, které by poskytlo prezidentovi pravomoc na rozpuštění Rady, a vlivu svých spojenců, se mu nakonec podařilo v roce 1996 prosadit ukrajinskou první post-sovětskou Ústavu měnící Ukrajinu na prezidentsko-parlamentní režim. Prosazením této ústavy získal Kučma možnost rozšířit pravomoci úřadu zvaného *Prezidentská administrace*, který postupně začal přebírat některé vládní pravomoci, jakož i dosazovat své spojence do hlavních vládních a jurisdikčních resortů a mít tak nad nimi vliv.³⁴

2.2.3. Ekonomické reformy

Nejdůležitějším úkolem, který na Kučmu čekal, bylo prosazení potřebných ekonomických reforem. Již v říjnu 1994 vyhlásil prezident plán *Na cestě radikální ekonomické reformy* na uskutečnění ekonomické transformace. Tento balík reforem měl za cíl spustit privatizaci podniků, zavést striktní fiskální politiku a vytvořit novou stabilní měnu. Avšak prosazení tohoto plánu mělo řadu úskalí. Za prvé již zmíněná

---

³³ Yekelchuk, S., c. d.: str. 202.

³⁴ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 31, 55.

Whitmore, S.: State and Institution Building Under Kuchma. In.: *Problems of Post-Communism*, sv. 52, č. 5, září/říjen 2005, s. 3 – 11. str. 7 – 8.

Protsyk, O.: Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. In.: *Problems of Post-Communism*, sv. 52, č. 5, září/říjen 2005, s. 23–31.: str. 24 – 25.

Někteří autoři používají i termín superprezidencialismus z důvodu rozšířených jmenovacích a vetovacích pravomocí prezidenta a možnosti zavádět ekonomické reformy pomocí prezidentských dekretů.

Åslund, A., How Ukraine Became a Market Economy and Democracy, c. d.: str. 83 – 86.

Balmaceda, M. M., c. d.: str. 40 – 41.

Mlejnek, J., jr.: Ukrajinské volby – krajina před čtvrtým kolem. In.: *Revue politika*, sv. 15, č. 10, 2004.

15. května staženo z

<http://www.cdk.cz/rp/clanky/226/ukrajinske-volby-krajina-pred-ctvrtym-kolem/>.

Nejvyšší rada byla vzhledem k početným komunistům zásadně proti privatizaci. To samé platilo i pro levici a nezávislé centristické kandidáty, jimiž byli převážně regionální bosové, kteří nechtěli privatizací ztratit lukrativní, respektive snadno zneužitelný, příjem státních dotací a vliv nad státními podniky.³⁵

V konečném důsledku došlo k tomu, že plán byl prosazen pouze částečně, zároveň ale ku prospěchu všech zmíněných hráčů. Kučma získal kredit na Západě a sliby o brzkém prosazení reforem přinesly Ukrajině další mezinárodní investice, zejména z Mezinárodního měnového fondu. Privatizace malých podniků v letech 1995-1997 měla příznivý dopad na společnost, jelikož tak došlo k významnému zlepšení zákaznických služeb a umožnilo to části obyvatelstva získat stabilní příjem. Obrovské byrokratické obtíže spojené s vysokými daněmi ale vedly pouze k dalšímu rozšíření šedé ekonomiky,³⁶ což značně poškodilo možnosti, které tato malá privatizace skýtala. Navíc komplikovaný systém byrokracie podporoval již tak rozsáhlou korupci, která měla další negativní dopady na společnost a ekonomiku země.³⁷

Kučma se taktéž odvděčil regionálním špičkám z východní Ukrajiny za jejich podporu během prezidentských voleb, když ponechal jejich podniky a kolektivní farmy mimo privatizaci, a tím jim umožnil skrze dotace a daňové výjimky nadále okrádat stát.

„Podnikatelům z politickými konexemi je zajištěn příliv státních dotací, formálních i neformálních, které zabraňují tomu, aby firmy upevnily svoji rozpočtovou kázeň. Formální dotace jsou darovanou hotovostí a preferenčními úvěry; neformální dotace zahrnují akceptování daňových nedoplatků a kompenzačních plateb, společně s nevyhnutelnými vyrovnávacími platbami a udržením dodávek energie, které nejsou přerušeny ani v případě jejich neplacení. Všehovšudy, státní dotace odpovídaly k roku 1997 20 % HDP.“³⁸

---

³⁵ Åslund, A., *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*, c. d.: str. 71 – 74.

Kuzio, T., *Ukraine. State and nation building*, c. d.: str. 84 – 85.

³⁶ Whitmore, S., c. d.: str. 4.

„Nejenže bylo značné množství peněz drženo mimo bankovní systém, ale tato suma dokonce procentuálně vzrostla z 25 % v roce 1995 na 49 % v roce 1998.“

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 261.

³⁷ Tamtéž.: str. 255 – 257, 268.

Yekelchyk, S., c. d.: str. 203 – 205.

³⁸ Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation.*: str. 260.

Jedinou skutečně efektivně provedenou reformou z Kučmova ekonomického balíčku byla finanční reforma z roku 1996, která zavedla novou ukrajinskou měnu *hřivnu*. Tato reforma byla sice připravena ke spuštění již od roku 1992, její tvůrce, guvernér Ukrajinské národní banky, Vadym Hetman, ale tehdy zabránil jejímu zavedení. Hlavním důvodem jeho postoje byly rozpory s tehdejší prezidentem Kravčukem a premiérem Kučmou ohledně potřebných kroků, které by zabránily zničení této reformy inflací. Odložená reforma byla implementována až po splnění stabilizačních podmínek, tedy až za mandátu Hetmanova nástupce a chovance Viktora Juščenka.³⁹

2.2.4. Důsledky Kučmova prezidentského mandátu z let 1994-1996 na druhou polovinu jeho prvního prezidentského období

I když Kučma upustil od prosazování svého ekonomického balíčku jen pár měsíců po jeho ohlášení, část jeho reform byla přece jen uvedena v činnost. Za jejich prosazením stál Mezinárodní měnový fond a Světová banka, který podmiňoval pokračování svých dotací právě zavedením opatření regulujících inflaci i úrokové sazby a zvyšujících efektivitu výběru daní.⁴⁰ Na druhou stranu tyto změny nebyly natolik radikální, aby se Ukrajině podařilo docílit fiskální disciplíny a přilákat zahraniční investory. Ukrajina se tak postupně začala propadat do obrovského zahraničního dluhu. Ten dosáhl v roce 1999 na tehdejší dobu neuvěřitelných 12,4 miliard amerických dolarů, přičemž více než polovinu Ukrajina dlužila MMF, Světové bance a Rusku. Hlavní položkou tohoto dluhu byl dovoz paliv,⁴¹ a to právě z důvodů neprovedení reform, které by ukončily zneužívání energetického obchodu oligarchy a zavřely či modernizovaly nepřiměřeně energeticky náročné továrny.⁴²

Na konci roku 1996 byl Kučma v prezidentské pozici stejně dlouhou dobu jako jeho předchůdce, počítaje Kravčukovo funkční období od prezidentských voleb v roce 1991. Za toto období Kučma stihl naplnit většinu cílů, o něž se Kravčuk pokoušel. Co se týče zahraniční a domácí politiky, vyřešil spory zděděné s rozpadem

---

³⁹ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 13, 50.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 14 – 15.

⁴⁰ Åslund, A., How Ukraine Became a Market Economy and Democracy, c. d.: str. 88 – 90.

MMF byl někdy sarkasticky označován za jedinou skutečnou reformní stranou na Ukrajině. Yekelchik, S., c. d.: str. 205.

⁴¹ V roce 1998 tvořil dovoz energie 56% z celého zahraničního dluhu.

Wilson, A., The Ukrainians: Unexpected Nation, c. d.: str. 275.

⁴² Yekelchik, S., c. d.: str. 205 – 207.

Sovětského svazu v rámci možností. I přes svojí avizovanou proruskou politiku udržel Ukrajinu neutrální a zároveň pro ni získal dotace nejen od mezinárodních organizací, ale i od USA a Ruska. Dále se mu podařilo prosadit novou ústavu, která značně rozšířila jeho vliv a měla do budoucnosti umožnit prosazení avizovaných reforem.

Spuštění ekonomické transformace a její přínos pro ukrajinskou společnost je však značně diskutabilní. Ačkoliv byla částečně zreformovaná ekonomika mnohem lepším výsledkem než letargie Kravčukovy vlády spojená s hyperinflací rublu a následně i karbovance. Kučmova brzká rezignace na původní ekonomický program přinesla řadu problémů. Důsledkem nedokončení ekonomické transformace byla nefunkční fiskální politika. Stát tak neměl na výplaty svých zaměstnanců, což se dotýkalo kvůli neprovedení velké privatizace podstatné části společnosti. Hrozí sociální nepokoje postavily Ukrajinu před stejnou volbu jako v roce 1993. Tentokrát ale byla jiná situace. Za prvé, prezident měl kvůli nové Ústavě a podpoře rudých manažerů pravomoci a prostředky na spuštění privatizace. Za druhé, Národní banka Ukrajiny stála mimo vliv vlády a rozhodně by nechtěla zničit právě zavedenou *hřivnu* emisí měny. Za třetí, Ukrajina měla na rozdíl od roku 1993 velký zahraniční dluh. To poskytovalo mezinárodním organizacím možnost tlačit Kučmu k dokončení transformace, protože bez jejich podpory nebyl stát schopen splácet zahraniční půjčky a z nich pocházející úroky a tak mu hrozil bankrot.

Z těchto důvodů došlo v roce 1996 ke spuštění velké privatizace. Jejím důsledkem vedle dokončení transformace ukrajinské ekonomiky ale bylo i vytvoření fenoménu oligarchie. Oběma tématům se věnuje následující kapitola.

2.3. Vznik a vzestup oligarchie - Ukrajina 1996-1999

2.3.1. Vznik oligarchie na Ukrajině – velká privatizace 1996-1998

Počátky této nepočtené, avšak velmi vlivné, skupiny lidí pochází ještě z dob, kdy se teprve rozhodovalo o rozpadu Sovětského svazu. Prvním problémem byl fakt, že rozpad sovětských struktur neznamenal výměnu kádrů. Tito tzv. rudí ředitelé si proto uchovali svůj vliv, který měli ještě za bývalého režimu a jenž využili pro získání pozic v klíčových státních podnicích a vládních rezortech. Ty jim následně umožnily přístup k zneužití systému.⁴³

---

⁴³ Balmaceda, M. M., c. d.: str. 46.

Yekelchyk, S., c. d.: str. 194, 198 – 199.

„Impozantní krátkodobé zisky se daly zajistit ovládnutím a zneužitím licenčních, smluvních a kontrolních funkcí slabého státu, obzvláště skrze exportní kvóty, prezidentské licence na import, arbitráže (pomocí nich bylo možné získat podceněné - levné zboží a následně ho prodat dál za jeho skutečnou cenu), a „tolling“ (metoda rozprodeje firemní produkce za ceny pod tržní hodnotou „papírovým“ společenstvem, které vlastnili majitelé původní firmy)⁴⁴

Co se týče jejich počátečního kapitálu, ten pocházel z velké části z bývalého majetku Komunistické strany Ukrajiny. Jeho hodnota byla k prvnímu červnu 1990 dle oficiálně stanoveného směnného kurzu 1,5 ruble ku 1 dolaru odhadována na 562 000 000 dolarů.⁴⁵ Avšak když byla Komunistická strana v srpnu roku 1991 zrušena, nezbylo z celého vlastnictví až na několik málo budov vůbec nic.

Za Kučmova prvního prezidentského období prošli rudí ředitelé svojí přeměnou, což souviselo zejména s velkou privatizací, která se uskutečnila v letech 1996-1998. Nomenklatura se z počátku obávala toho, že kvůli privatizaci ztratí vliv nad státními podniky, jež do té doby ovládala. Zejména přístup k lukrativním státním dotacím. Brzy ale pochopila, že tomu bude naopak. Podmínky, za jakých by se privatizace spustila, totiž záležely na státním aparátu, který byl buď pod jejím vlivem či její součástí.⁴⁶

Privatizace proto měla dva zásadní rysy, které usnadnily její zneužití. Za prvé byli z procesu vyloučeni zahraniční investoři, čímž se zabránilo zahraničnímu dohledu a nežádoucí konkurenci. Za druhé byl použit co nejvíce neprůhledný systém. Nejčastějším způsobem zneužití privatizace bylo „vyvádění aktiv podniků“: 49% akcií podniku bylo rozděleno mezi jeho zaměstnance. Jelikož měla většina podniků obrovské množství zaměstnanců, byl reálný podíl jednoho zaměstnance na akciích podniku minimální. Zaměstnanci tak měli pocit, že daný kupón je bezcenný, a proto byli nakloněni k jeho prodeji. Právě tyto kupóny poté vykoupil za směšnou částku manažer podniku, čímž získal značný podíl na jeho akciích, a tím pádem i podstatný vliv na podnik. Privatizace byla následně dokončena tím, že byla další či veškerá

---

⁴⁴ Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation.*: str. 260.

⁴⁵ Jednalo se o 567 milionů rublů v hotovosti; Centrální výbor v Kyjevě vlastnil 86 milionů rublů v nemovitostech a regionální složky dalších 190,6 milionů rublů.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 32.

⁴⁶ Balmaceda, M. M., c. d.: str. 47 – 48.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 254 – 255.

Yekelchik, S., c. d.: str. 203.

zbylá část akcí podniku prodána za zlomkovou cenu jednomu kupci, jenž byl napojený na nomenklaturu a bývalé manažery podniku. Tímto způsobem se pak tento podnikatel stal dominantním majitelem podniku. Mezi další metody patřily zmanipulované aukce či tunelování podniků skrze dceřiné firmy.⁴⁷

Stát tak ztratil velkou část svého kapitálu a umožnil vytvořit novou společenskou třídu zvanou oligarchie.

„Obecná definice oligarchy je podnikatel s velmi dobrými politickými konexemi, dolarový miliardář, jenž je dominantním vlastníkem nějakého konglomerátu a má nadstandardní vztahy s prezidentem... Jedním z důvodů je fakt, že tolik moci leží s prezidentem.“⁴⁸

2.3.2. Vzestup Oligarchie – premiér Pavlo Lazarenko

Za nejnámějšího představitele oligarchů 90. let je považován Pavlo Lazarenko. Tento bývalý předseda kolektivní farmy a komunistický funkcionář ovládl pomocí rozličných již popsanych taktik region Dněpropetrovsk, kde se jeho symbolem moci stala soukromá firma *Spojené energetické systémy Ukrajiny*, která v převážné míře prováděla transakce s plynem. V létě roku 1996 jmenoval Kučma Lazarenka premiérem. Roli při tomto jmenování sehrála Kučmova provázanost s dněpropetrovským klanem, kterému vděčil za své předchozí premiérství i vítězství v prezidentských volbách v roce 1994.⁴⁹

Téměř ihned po svém jmenování začal Lazarenko pomocí svých konexí a pravomocí premiéra zpronevěřovat státní majetek. Problém byl v tom, že se Lazarenko na rozdíl od Kučmy nechtěl s nikým dělit, takže jeho rychlé nabývání bohatství a vlivu dněpropetrovského klanu bylo na úkor ostatních oligarchů. Lazarenko tím pádem začal aspirovat na pozici nejmocnějšího muže Ukrajiny a ohrožovat rovnováhu moci, což rozhodně nesplňovalo očekávání Kučmy ani

---

⁴⁷ Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation.*: str. 260

Yekelchik, S., c. d.: str. 205.

⁴⁸ Åslund, A., McFaul, M.: *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough.* Carnegie Endowment for International Peace. Washington, D. C. 2006. : str. 45, 49, 191 – 193.

⁴⁹ Kuzio, T., *Ukraine. State and nation building,* c. d.: str. 90.

Yekelchik, S., c. d.: str. 203 – 204.

Navíc, Lazarenko dal údajně Kučmovi úplatek 3,7 miliard dolarů na založení mobilní telefonní společnosti Kiev Star. V té začali působit Kučmova dcera a jeho nevlastní bratr a zpočátku neznámá firma se později stala hlavním mobilním operátorem na Ukrajině.“

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution,* c. d.: str. 39.

ostatních oligarchů. Lazarenko byl nakonec kvůli tlaku proti němu vytvořené opozice složené z ostatních oligarchů a Kučmy donucen v červenci roku 1997 odstoupit, byť jako oficiální důvod jeho rezignace byly uvedeny zdravotní důvody.⁵⁰

Jelikož Lazarenko během svého premiérského období zpronevěřil velkou sumu peněz a vytvořil si řadu mocných nepřátel, potřeboval si zajistit politickou imunitu, která by ho ochránila před vyšetřováním. Nejjednodušším způsobem, jak takového cíle dosáhnout, bylo nechat se zvolit do parlamentu. Protože bylo se zakládáním nové strany spojeno mnoho problémů, bylo snazší vstoupit do již fungující strany a výměnou za finanční podporu v ní získat předsednickou pozici. Touto stranou se stala *Hromada*,⁵¹ která v následujících parlamentních volbách získala pomocí Lazarenkova vlivu 35% hlasu v Dněpropetrovsku a se svými 4,7 %⁵² se stala šestou nejsilnější stranou na Ukrajině. Její moc v parlamentu byla následně rozšířena pomocí korupce, když se k ní přidružilo několik nezávislých kandidátů, takže v jednu chvíli *Hromada* ovládala 10 % parlamentu, tj. 45 míst.⁵³ Lazarenko tak začal znovu představovat problém, obzvláště proto, že neskrýval své ambice stát se příštím ukrajinským prezidentem.

V tento moment ale udělal zásadní chybu. Při přejíždění švýcarských hranic byl zadržen a obviněn z legalizace výnosů z trestné činnosti. Ačkoliv byl posléze propuštěn na kauci 3 000 000 dolarů, Kučma situace využil k rozpoutání politického skandálu založeného na tom, že Lazarenko překročil hranice na svůj panamský pas, přestože ukrajinské zákony tehdy zakazovaly dvojité občanství. Ve stejné chvíli započaté vyšetřování Lazarenkových nelegálních aktivit, podporované Kučmou a ostatními oligarchy, nemohlo skončit jinak než Lazarenkovým uvězněním. Parlament úspěšně prosadil zbavení Lazarenka jeho politické imunity 17. února 1999. Ten ale na toto rozhodnutí nečekal a již předchozího dne emigroval.⁵⁴

---

⁵⁰ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 12, 19 – 20, 26, 32, 39 – 42.

Balmaceda, M. M., c. d.: str. 48 – 49.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 10, 19 – 20, 39 – 40.

⁵¹ „*Občanská společnost*“

⁵² Ukrajinský parlament má od nové ústavy 4 % volební kvórum

⁵³ Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 271.

⁵⁴ Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 40.

Lazarenko byl později zadržen v USA, kde byl po několikaletém soudním procesu odsouzen v roce 2006 na 9 let za legalizaci výnosů z trestné činnosti, korupci a podvody.

Yekelchik, S., c. d.: str. 204.

Smutným faktem je, že Lazarenko byl pouze špičkou pověstného ledovce a všechny výše popsané praktiky byly prováděny i ostatními oligarchy jen s tím rozdílem, že ti ostatní zůstávali loajální vůči Kučmovi a mocenskému systému.

S dokončenou privatizací, odstavením Lazarenka od moci a parlamentními volbami v roce 1998 se dotvořila skupina nejvlivnějších mužů Ukrajiny na několik příštích let. Většina z nich patřila do tří hlavních ukrajinských klanů podle tří nejvlivnějších regionů: Kyjeva, Doněcku a Dněpropetrovska.⁵⁵

Kyjevský klan reprezentovala dvojice Viktor Medvedčuk a Hryhorij Surkis, kteří zastupovali *Sociálně demokratickou stranu Ukrajiny (sjednocenou)*.⁵⁶ Doněcký klan je spojován s Rinatem Achmetovem a *Stranou regionů*.⁵⁷ Dněpropetrovský klan byl po Lazarenkově odchodu ovládnut Kučmovými spojenci, z nichž je nejznámější Kučmův zeť, představitel strany *Pracovní Ukrajina* a mediální magnát, Viktor Pinčuk.⁵⁸

Mezi oligarchy lze řadit i samotného Leonida Kučmu. Původně dosazený představitel zájmů rudých manažerů z dněpropetrovského klanu se s prezidentskou pozicí stal nezávislým na jakémkoliv tlaku a začal tedy určovat podobu a budoucnost Ukrajiny dle svého vlastního úsudku a zájmu. Po zkušenosti s Lazarenkem si osvojil taktiku *divide et impera*, tj. využívání konkurenční nevraživosti mezi oligarchy k podporování jejich vzájemných konfliktů. Výsledně byli oligarchové oslabováni v Kučmův prospěch a ten zároveň za drobné výhody té či oné straně posiloval ještě více svůj vlastní vliv a majetek. Čím mocnějším se ale Kučma stával, tím důležitějším pro něj bylo udržet se u moci. To mu totiž vedle dalšího zisku zajišťovalo

---

⁵⁵ Karatnycky, A.: Ukraine's Orange Revolution. In.: *Foreign Affairs*, březen/duben 2005. s. 11. 24. dubna staženo z http://www.markville.ss.yrdsb.edu.on.ca/politics/orange_rev.pdf: str. 4.

⁵⁶ Medvedčuk a Surkis sice nekontrolují žádné velké firmy, nicméně mají velký vliv na většinu státních záležitostí, například: těžbu dřeva či distribuci elektřiny. Vedle toho vlastní jeden z největších ukrajinských fotbalových klubů, Dynamo Kyjev, a tři ukrajinské největší televizní stanice: Inter, 1 + 1 a UT – 1).

Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 13, 17 – 18, 118.

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 266 – 267.

⁵⁷ Aktivita tohoto klanu jsou realizovány skrze tři hlavní firmy: System Capital Management Group (produkce železa a uhlí), akciová společnost ARS (kordinace těžby a zásobování koksu) a Ukrvuhiljamaš (zásobování regionálních dolů důlním vybavením).

Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 17 – 18.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 9 – 12, 40.

Yekelchik, S., c. d.: str. 204.

⁵⁸ Pinčuk vlastní tři středně veliké ruskojazyčné televizní stanice ISTV, Nový Kanál a STV. Vedle toho je vlastníkem firmy Interpipe, která se zabývá výrobou potrubí.

Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 13, 17, 107, 111 – 112.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 19, 40 – 42.

Yekelchik, S., c. d.: str. 204 – 205.

beztrestnost. Z toho důvodu převzal způsoby špinavé politiky, což se mělo projevit v příštích parlamentních a prezidentských volbách a hlavně pak během jeho druhého prezidentského období.⁵⁹

2.3.3. Parlamentní volby 1998

Parlamentní volby roku 1998 probíhaly dle nové Ústavy podle nových pravidel. Hlavní změnou bylo zavedení semiproporčního volebního systému, kdy polovina ze 450 poslanců byla volena v jednomandátových okrscích a druhá polovina podle poměrného systému. Tato obměna zásadně přispěla k posílení stranického systému. To dokazoval fakt, že nezávislí kandidáti získali v parlamentu pouze 26 % křesel. Na druhou stranu tento nový systém značně zesílil pozice oligarchů, a tedy i Kučmy. Jejich strany totiž získaly okolo 23 % a jejich vliv byl umocněn podplacením řady nezávislých kandidátů a po Lazarenkově emigraci rozložením jeho strany *Hromada*. Skrze úplatky pak bylo možné získat podporu komunistů, kteří obsadili 27 % parlamentních křesel a taktéž i hlasy několika poslanců z *Ruchu*, který ve volbách získal 10 % hlasů. Oligarchy ovládané strany tak splnily svoje hlavní cíle. Poskytly svým hlavním představitelům politickou imunitu i krytí pro jejich různé nelegální machinace a taktéž v parlamentu vytvořily legislativní podporu oficiální politice.⁶⁰

2.4. Prezidentské volby roku 1999

Přestože se Ukrajina začala vzpamatovávat z ekonomické krize začátku devadesátých let, nebyla ekonomická situace vůbec uspokojivá. Komplikovaná byrokracie a vysoké zdanění, které se oligarchů kvůli nelegálním dohodám netýkalo, zůstávalo i nadále příčinou rozrůstání šedé ekonomiky a nízké životní úrovně obyvatelstva. Zemědělství uzamčené v systému kolektivních farem a průmysl

---

⁵⁹ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 4,12, 23 – 24.

Balmaceda, M. M., c. d.: str. 39 – 40.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.): Aspects of the Orange Revolution I.: Democratization and elections in post-communist Ukraine. Soviet and post-Soviet politics and society, ibidem-Verlag. Stuttgart 2007. s. 231. str. 84.

Kubicek, P.: The history of Ukraine. Greenwood. London 2008. s. 199.: str. 165.

⁶⁰ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC73e?kodvib=1>.

<http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC15e?kodvib=1>.

Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 12 – 13, 21 – 22, 32, 71.

Balmaceda, M. M., c. d.: str. 42 – 43.

Yekelchyk, S., c. d.: str. 206, 208 – 209.

Wilson, A., The Ukrainians: Unexpected Nation, c. d.: str. 271 – 272.

ovládaný oligarchy nepřinášely státu potřebné finance, spíše naopak. Vláda tak nebyla schopna dosáhnout vyrovnané fiskální politiky, což vedlo k prohlubující se závislosti Ukrajiny na zahraničních dotacích. Dlouhodobé neřešení problémů ale znamenalo, že se zahraniční deficit vymknul kontrole a Ukrajina zároveň přestala splňovat podmínky pro získání dalších dotací. Ukrajina tak začínala hrozit obdoba ekonomická krize z počátku 90. let.⁶¹

Kučma, jenž se během svého prvního prezidentského období obohatil stejně jako většina elit, proto rozhodně nebyl veřejně oblíben, zvláště když si uvědomíme, že dle Ústavy z roku 1996 to byl právě on, kdo měl nést největší zodpovědnost za situaci v zemi. Jeho vítězství ve volbách proto nebylo dle pravidel západoevropských demokracií příliš reálné. Za vzor se tak nabízely ruské prezidentské volby z roku 1996, v nichž stejně tak společensky neoblíbený Boris Jelcin vyhrál. Jak již bylo zmíněno, Kučma převzal špinavé triky svých oponentů, spojenců a vládních představitelů sousedních zemí, jmenovitě Ruska a Běloruska, čímž dokončil změnu mantinelů, podle nichž se měla napříště určovat pravidla nejen politického prostředí.⁶²

Kučmova opozice by se dala rozdělit do dvou kategorií: na skutečně opoziční a naoko opoziční kandidáty. Za hlavní čtyři možné rivaly bylo považováno pravicové duo Lazaronko-Tymošenková,⁶³ dále představitel *Ruchu* - Vjačeslav Čornovil, centrista Viktor Juščenko podporovaný svým patronem Vadymem Hetmanem a socialista Olexandr Moroz.⁶⁴

Lazarenkovy ambice byly zmařeny jeho emigrací. Ta taktéž značně oslabila jeho spojenkyni. Tymošenkova, následně vystoupila z *Hromady*, a přestože založila vlastní stranu *Otčina*, rozhodla se ve volbách nekandidovat.⁶⁵

Poté, co již dávno oslabený *Ruch* prodělal rozsáhlý korupční útok prokučmovských oligarchů,⁶⁶ došlo k jeho dalšímu rozdělení, což završila v březnu 1999 autohavárie Vjačeslava Čornovila, jenž při ní zahynul.⁶⁷

---

⁶¹ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 50.

Na druhou stranu na konci 90. let nebyla Ukrajina výjimkou, neboť v roce 1998 probíhala světová ekonomická krize, která nejvíce dolehla na asijské trhy a ukrajinského hlavního ekonomického partnera, Rusko.

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 278.

⁶² Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 12 – 13, 32, 167.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d.: str. 73, 102 – 105.

Kubicek, P., c. d. str. 147, 149, 151.

⁶³ Julija Tymošenkova byla Lazarenkovým podnikatelským partnerem a ředitelkou společně vlastněné firmy *Spojené energetické systémy Ukrajiny*.

⁶⁴ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 30.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 42.

⁶⁵ Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 271.

Obdobný scénář zažila i dvojice Hetman-Juščenko. Vadym Hetman byl zastřelen již v dubnu předešlého roku neznámým vrahem a Juščenkovi byla následně předložena manažerem Kučmovy volební kampaně a dalším oligarchou z Kučmova okolí, Oleksandrem Volkovem, zajímavá nabídka:

„Viťo, samozřejmě, že můžeš kandidovat na prezidenta, na to máš právo. Ale jen se zamysli, co z toho budeš mít? Ty se prezidentem nestaneš. Tohle není Tvoje hra a ani Tvá chvíle. Můžeš sice přebrat Kučmovy voliče a pomoci tak Morozovi či Symonenkovi k tomu se stát prezidentem. Opravdu bys tohle chtěl? a když se prezidentem stane Kučma, tak bude výsledek stejný. On Ti neodpustí Tvoji intervenci. a tak Ti nabízím džentlmenskou dohodu. Odstoupíš z kandidatury, podpoříš Kučmu ve volbách, a já Ti, poté co vyhraje, zajistím post premiéra.“⁶⁸

Juščenko nabízenou dohodu přijal a ve volbách nekandidoval.⁶⁹

Kučma dosáhl svého, když se mu podařilo skutečnou opozici kromě Moroze vyšachovat z voleb. Ten neměl šanci na úspěch kvůli úplatkům, tlakům a podvodům při sčítání hlasů. Moroz taktéž ztratil značnou část svého elektorátu kvůli konkurenci levicových stran podporovaných vládou, tedy falešnou opozicí. Do této kategorie patřila Natalija Vitrenková za *Progresivní socialisty*, Petro Symonenko za Komunistickou stranu a Jevhen Marčuk, jenž představoval pravicového kandidáta a měl za úkol poškodit kandidáta za *Ruch*. Mezi další podstatné faktory patřily obrovská mediální propagace Kučmy a falešných konkurentů všemi vedoucími oligarchy a tlak na státní a pro loajální oligarchy pracující zaměstnance, aby volili dosavadního prezidenta.⁷⁰

---

⁶⁶ Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 42 – 43.

⁶⁷ Kubicek, P., c. d.: *The history of Ukraine*: str. 147 – 148.

Kuzio, T.: New evidence points to high-level involvement in political murders in Ukraine. Reporting on Crime, Corruption, and Terrorism in the former USSR, Eastern Europe, and the Middle East. In.: *RFE/RL Organized Crime and Terrorism Watch*. sv. 3, č. 33, 19. září 2003. s. 3.: str. 2 – 3.

20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media10_files/9.pdf.

⁶⁸ Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 43 – 44.

Zdroj: Kost' Bondarenko.: „Naperedodni prem“ieriady“, 10. ledna 2005, www2.pravda.com.ua/archive/?50110-3_new.

⁶⁹ Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 266.

⁷⁰ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 31 – 32.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d.: str. 81 – 82, 152 – 159.

Harasymiw, B., Ilnytzkij Oleh S. (eds.): *Aspects of the Orange Revolution II.: Information and manipulation strategies in the 2004 Ukrainian presidential elections. Soviet and post-Soviet politics and society*. Stuttgart 2007. s. 250.: str. 49.

Podle plánu proto do druhého kola s Kučmou postoupil Symonenko, vedle něhož se Kučma jevil jako menší zlo i v očích protikučmovců. Kučma tak snadno zvítězil s 56 % ku Symonenkovým 38 %.⁷¹ Je ale důležité poznamenat, že téměř milion lidí přišel volit proti oběma kandidátům. Když se vezme v úvahu takřka jistá machinace s volebními výsledky, není pochyb o tom, že oficiální číslo 970 181 hlasů muselo být mnohem vyšší.⁷²

Kubicek, P., c. d.: str. 147.

Wilson, A.: *Reinventing the Ukrainian Left: Assessing Adaptability and Change, 1991-2000*. *The Slavonic and East European Review*. sv. 80. č. 1, leden 2002. s. 21-59.: str. 54 – 55.

20. dubna staženo z <http://www.jstor.org/stable/4213373>.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 12, 17, 42 – 43.

⁷¹ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp1999/webvp1.webproc110?kodvib=100>.

<http://www.cvk.gov.ua/pls/vp1999/webvp1.webproc110?kodvib=200>.

Äslund, A., McFaul, M.: *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*: str. 13.

Kubicek, c. d.: str. 148.

⁷² Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 104.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 42 – 44.

3. Kučmovo druhé prezidentské období 1999 – 2005

Pomalá a problémová transformace vytvářela z Ukrajiny rizikový stát pro zahraniční investice, což mělo za následek jejich malý příliv. Přes veškerou snahu mezinárodních organizací typu Evropské banky pro obnovu a rozvoj, Mezinárodního měnového fondu i jeho sesterské organizace Světové Banky⁷³ nebyl Kučma schopen, a později spíše ochoten, splnit podmínky těchto organizací, což ještě více zpomalovalo celkovou transformaci země. Ukrajině se tak podařilo od roku 1991 do roku 1998 získat pouze 2,1 miliardy dolarů zahraničních investic, tj. 51 dolarů na jednoho člověka.⁷⁴ Jelikož Ukrajina ale zahraniční investice potřebovala, získávala další zahraniční půjčky pouze na vysoký úrok.⁷⁵ To vedlo k tomu, že se ukrajinská ekonomika začala propadat do obrovského zahraničního dluhu, což mělo obrovské negativní dopady na celou ekonomiku a většina oligarchů si začala uvědomovat, jaké ztráty jejich podnikání tato politika přináší. Člověk, jenž to měl změnit, byl nový premiér, Viktor Juščenko.

3.1. Premiér Viktor Juščenko – prosinec 1999 až květen 2001

Měsíc po volbách byly splněna Volkovova předvolební nabídka a na post premiéra nastoupil Viktor Juščenko. Jeho jmenování do funkce nebylo jen předvolebním kalkulem. Juščenko měl dobré renomé prozápadního liberálního reformátora, což potvrdil během svého působení v Národní bance. Jeho premiérská pozice tak měla Kučmovi posloužit ve vyjednávání se zahraničními investory a mezinárodními organizacemi. Prostřednictvím dotací se měly získat peníze na zaplacení části zahraničního dluhu, a tím pádem i čas na provedení reformu, s jejichž pomocí by Ukrajina konečně dosáhla ekonomického růstu, funkční fiskální politiky a byla se tak schopna vymanit z hrozící ekonomické krize. Od toho si vládnoucí elity slibovaly tučné zisky a zároveň zisk ztracené obliby u společnosti.

Kučma a ostatní oligarchové taktéž počítali s tím, že v případě, že by Juščenko uspěl a získal si sympatie veřejnosti, nebude těžké ho politicky zdiskreditovat.

---

⁷³ Ukrajina je členem Mezinárodního měnového fondu a Světové banky již od roku 1992.

⁷⁴ Jen pro srovnání v České republice šlo o 908 dolarů na člověka a v Maďarsku dokonce o 1 672 dolarů.

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 263.

⁷⁵ Balmaceda, M. M., c. d.: str. 53.

„...95 % ukrajinských půjček bylo na kratší dobu než 12 měsíců. Nejnižší domácí úroková sazba byla v roce 1998 29 %, nejvyšší 82%.

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 261.

Předpokládali, že se Juščenko stejně jako všichni jeho předchůdci nechá zkorumpovat, čehož následně využijí nejen pro jeho odstavení z funkce, ale i pro zničení jeho politického kapitálu jako možného opozičního vůdce. Plánovali tedy obdobnou taktiku, jaká byla použita proti Lazarenkovi.⁷⁶

Juščenko se ale zachoval jinak, než vládnoucí elita očekávala. Ačkoliv se postupem času snažil vládní aparát a oligarchové najít na Juščenka nějaké kompromitující materiály, neuspěli.⁷⁷ Ten si svoji pozici navíc posílil jmenováním Julije Tymošenkové vicepremiérkou palivového a energetického sektoru, kde se uplatnily její bývalé zkušenosti z období spravování *Spojené energetické systémy Ukrajiny*, a také její dobrá obeznámenost se zneužíváním systému, tedy černým obchodem s dotovaným plynem a ropou z Ruska, krácením daní a korupcí při privatizaci. Společně pak uvedli v platnost zákony zpřísňující pravidla rozdělování dotací a daňových výjimek společnostem obstarávajících tranzit plynu.⁷⁸

Dalším důležitým krokem byla řada ekonomických reforem. Největším úspěchem tandemu Juščenko-Tymošenková bylo vytvoření podmínek pro fungování volného trhu. Prosazením snížení daní, omezení vládních pravomocí v oblasti trhu a zjednodušením komplikovaného systému byrokratického aparátu byli pobídnuti malí a středně velcí soukromníci k vystoupení ze sféry šedé ekonomiky. Důležitým krokem bylo taktéž vyhlášení amnestie pro ty, kteří zaplatí daně ze svých do té doby nepřiznaných zisků.⁷⁹

Významnou reformou byla také privatizace kolektivních farem zahájena v dubnu 2000. Efektivitu rozdělení půdy do soukromé správy mezi zemědělce potvrzuje komparace zemědělské produkce: 24, 4 miliónů tun v roce 1999, 39,7 miliónů tun v roce 2001 a 41,7 miliónů tun v roce 2004.⁸⁰

---

⁷⁶ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 11, 13 – 14.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d.: str. 207.

⁷⁷ Kučma i oligarchové se na Juščenka několikrát snažil svalit vinu za několik zvláštních machinací, které se uskutečnily když byl guvernérem Ukrajinské národní banky. Jak uvádí Andrew Wilson, Juščenko musel kvůli své pozici a lidem, kterými byl obklopen o některých z těchto transakcí určitě vědět. Nicméně podíl na těchto zpronevěrách mu nebyl nikdy dokázán.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 15 – 17.

⁷⁸ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 13 - 14, 57.

Balmaceda, M. M., c. d.: str. 53 – 58.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 14 – 22, 45 – 47.

Yekelchik, S., c. d.: str. 207 – 208.

⁷⁹ Whitmore, S., c. d.: str. 6 – 8.

Wilson, A., *The Ukrainians: Unexpected Nation*, c. d.: str. 261.

Yekelchik, S., c. d.: str. 208.

⁸⁰ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 14.

Pomocí těchto reforem duo Juščenko a Tymošenkova získalo nejen prostředky na nastartování ukrajinské ekonomiky a znovuzavedení fungujícího sociálního systému, ale také k postupnému oslabení oligarchů. Toho bylo dosaženo vytvořením silné střední třídy, která měla napříště fungovat jako určitá protiváha vůči oligarchům. Zároveň pak i mnohá tehdy zahájená vyšetřování nelegální činnosti řady oligarchů znamenala pro tyto další ztráty v podobě placení značných pokut a zabavování neprávem nabytého majetku. V neposlední řadě Juščenko podporoval příliv ruského kapitálu, který přinesl nejen značné investice do ukrajinské ekonomiky, ale také vytvořil určitou konkurenci k ukrajinské oligarchii.⁸¹

Avšak tento scénář nebyl autoritami vůbec plánován. Juščenko byl dosazen do vlády, aby vymanil Ukrajinu z počínající mezinárodní izolace a ekonomické stagnace, které pro oligarchy znamenaly ohromné ztráty. Cíl byl splněn již v roce 2000 dokončením reforem, kterými se dosáhla vyrovnaná fiskální politika a ekonomický růst. V tuto chvíli se stali Juščenko a Tymošenkova nadbytečnými, nemluvě o vyšetřování podnikatelské činnosti oligarchů. Odvolání této dvojice se ale kvůli obrovským vládním skandálům, které v této době ovládly společnost, protáhlo.⁸²

3.2. Aféra Kučmagate

V září roku 2000 zmizel Hryhorij Gongadze, jeden z nejznámějších novinářů píšících o korupci ve vládní politice. O padesát dní později, 2. listopadu, bylo objeveno jeho bezhlavé tělo.⁸³ V té samé době jeden z členů prezidentovy ochranky, major Mykola Melnyčenko odcestoval i s celou svojí rodinou z Ukrajiny. Dne 26. listopadu se sešel v České republice s Oleksandrem Morozem, jemuž předal nahrávky několika stovek hodin tajných odposlechů Kučmy pořízených v rozmezí od listopadu 1999 do listopadu 2000. Tyto nahrávky zachycují, jak Kučma při několika

---

⁸¹ Tamtéž.: str. 14, 20, 24 - 25, 50 - 51.

Balmaceda, M. M., c. d.: str. 53 - 58.

Karatnycky, A, c. d.: str. 4 - 6.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 45 - 49.

Yekelchik, S., c. d.: str. 208.

Od roku 2000 měla Ukrajina poprvé od rozpadu Sovětského svazu rostoucí HDP. Ten je navíc stabilní a vzhledem k předešlým ekonomickým ztrátám vysoký, kupř. rok 2000 - 5,9 %, 2001 - 9,2 %.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 48.

⁸² Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 13 - 14.

Karatnycky, A, c. d.: str. 4.

⁸³ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 32 - 33, 105 - 106.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d. str. 160.

Wilson, A.: *Ukraine's Orange Revolution*: str. 51 - 57.

příležitostech žádá své lidi, aby odstranili Gongadzeho, dále obsahovaly důkazy o podvodech při prezidentských volbách, manipulaci soudů, korupci, praní špinavých peněz a ilegálním prodeji zbraní. Tento kompromitující materiál byl velmi rychle umístěn na internet a rozšířen takřka po celé Ukrajině. Kučma samozřejmě obsah nahrávek ihned dementoval a označil je za podvrhy.⁸⁴

Dopad Melnyčenkových odposlechů byl nedozírný. USA zmrazily vztahy s Ukrajinou, protože z nahrávek vyplynulo, že Kučma tajně prodával zbraně do Iráku.⁸⁵ Obdobně tomu bylo i ve vztazích s evropskými státy, které byly pobouřeny důkazy o korupci a zneužití moci. Mnohem závažnější ale byly domácí konotace. Na Ukrajině se okamžitě aktivizovala velká část společnosti, obzvláště studenti, a začalo se vytvářet hnutí společenského odporu. To zmařilo tehdejší Kučmův plán na reformu ústavy poskytující větší pravomoci prezidentovi. Kučma se totiž obával, že jeho prosazení by v tomto okamžiku zvedlo další vlnu rozhořčení a tehdejší protirežimní hnutí, upozorňující na nelegální praktiky prezidenta a jeho administrativy, by získaly širší podporu veřejnosti. Mezi nejznámější z nich patřily „*Ukrajina bez Kučmy*“, která zastřešovala studentské iniciativy, a „*Za pravdu*“, která byla vedena představiteli *Ruchu*. Obě organizace ale byly vystaveny obrovskému tlaku prezidentského aparátu, který je prezentoval jako ultrapravicové síly. Navíc autority využily toho, že tato hnutí vzájemně nespolupracovala a bylo tak jednodušší je označit za minoritní skupiny. Následné provokace, použití kompromitujícího

---

⁸⁴ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 14 – 15, 32 – 33, 75, 105 – 106.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d.: str. 81.

Kubicek, P, c. d.: str. 166.

Kuzio, T.: New evidence points to high-level involvement in political murders in Ukraine, c. d.: str. 2 – 3.

Kuzio, T.: Is Ukraine Any Nearer The Truth on Gongadze's Murder. In.: *RFERL Media Matters*, sv. 3, č. 8, 28. února 2003. s.5.: str. 1 – 5.

20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media10_files/7.pdf.

Kuzio, T.: Ukraine One Year After 'Kuchmagate'. In.: *RFERL Newslines*, sv. 5, č. 224, 28. listopadu 2001. s. 3.: str. 1.

20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media10_files/3.pdf.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 51 – 57.

Yekelchik, S., c. d.: str. 209 – 210.

⁸⁵ Kučma prodal ilegálně Iráku high-tech radarový systém Kolčuga, který dokázal objevit i bombardéry - stealth.

Kuzio, T.: Ukraine in Crisis. Russia and Eurasia Report. In.: *The Hurford Centre for Euroasian studies*. sv. 1, č. 9, 8. října 2002. s. 12.: str. 8.

20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media10_files/6.pdf.

materiálu a vládní mediální kampaň zmíněné iniciativy výrazně poškodily a odsunuly je na vedlejší kolej.⁸⁶

Dalším krokem v taktice autorit byla politická diskreditace Juščenka a Tymošenkové jako možných vůdců opozice a jejich odstavení od politiky. Došlo ale ke zcela opačnému scénáři. Tymošenková byla zbavena své vládní funkce 19. ledna 2001. To jí umožnilo zúčastnit se protirežimních protestů a dokonce již v únoru zorganizovat *Výbor národní záchrany*, které požadovalo Kučmovu demisi. O čtyři dny později byla obviněna z trestné činnosti, které se měla dopustit v 90. let, kdy spravovala *Spojené energetické systémy Ukrajiny*. Žádné z obvinění jí ale nebylo dokázáno, takže musela být zakrátko propuštěna na svobodu a mohla tak založit opoziční pravicovou stranu *BJuT (Blok Julije Tymošenkové)*.⁸⁷

Juščenko byl zbaven funkce 26. dubna, tedy až 3 měsíce po Tymošenkové, protože se nomenklatura obávala, že by odvolání populárního premiéra během aféry Kučmagate vedlo pouze k posílení společenského protestu a Juščenkovu začlenění do řad opozice. Navíc to, že Juščenko zůstal premiérem, ztížilo pozici Západu, který sice podporoval ukrajinskou vládu, zároveň ale požadoval změnu režimu. Dále se autoritám podařilo oslabit Juščenkovu pověst, když ten podepsal vládní prohlášení, tzv. *Dopis tří*, odsuzující opoziční hnutí, čímž se identifikoval jako člen režim.⁸⁸

Nicméně po sjednocení oligarchů, kteří ve spolupráci s Kučmou vyvinuli v parlamentu dostatečný tlak na ostatní členy parlamentu a za pomoci komunistů⁸⁹ odhlasovali pád Juščenkovy vlády.⁹⁰ Juščenko tehdy deklaroval: „*Jako občan jsem přesvědčen, že demokracie na Ukrajině utrpěla vážnou ztrátu... Já se nechystám opustit politiku. Já odcházím, abych se vrátil!*“⁹¹, a poté založil centristicko-pravicový

---

⁸⁶ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 15, 33.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d.: str. 160.

Karatnycky, A., c. d.: str. 6.

Kuzio, T.: Ukraine One Year After 'Kuchmagate', c. d.: str. 2 – 3.

Protsyk, O., c. d.: str. 25.

Představitelé organizace *Za Pravdu* byly spojeny s korupční kauzou, která vedla k rozštěpení *Ruchu* v roce 1999.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 51 – 57.

⁸⁷ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 34.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 22 – 23, 59.

⁸⁸ Tamtéž.: str. 58 – 59.

⁸⁹ Ti za toto hlasování prý dostali úplatek 3 miliony dolarů.

Tamtéž.: str. 49, 83.

⁹⁰ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 24, 49 – 50.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 22 – 24, 49.

Yekelchyk, S., c. d.: str. 208, 210.

⁹¹ Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 60.

blok, *Naše Ukrajina*, čímž se připojil k opozici, která se již připravovala na parlamentní volby plánované na březen roku 2002.⁹²

3.3. *Parlamentní volby 2002*

Ačkoliv byly volby v roce 2002 brány v porovnání s prezidentskými volbami, které se měly konat o dva roky později, jako ty méně důležité, představovaly první volební střet mezi opozicí a režimem a měly značné důsledky pro budoucí vývoj Ukrajiny.

Za Kučmou stáli oligarchové vlastníci velké průmyslové komplexy. Lidé jako Pinčuk, Medvedčuk a Achmetov potřebovali pro efektivní fungování svých továren a firem silné vládní pozice. Z těchto postů prosazovali legislativu zvýhodňující těžký průmysl,⁹³ měli přístup k lukrativním státním zakázkám a udržovali si své regionální monopoly. Jejich strany *Pracovní Ukrajina*, *Strana regionů*, *Agrární strana* a *Lidově demokratická strana*⁹⁴ se nakonec spojily do koalice *Za jednotnou Ukrajinu*, která měla být hlavním protihráčem opoziční *Naší Ukrajině*. Medvedčukova *SDSU(sj.)* zůstala mimo blok, aby byla protiváhou Morozovým socialistům.⁹⁵

Naše Ukrajina byl naopak podporována převážně novou vrstvou tzv. minigarchů. Ačkoliv se jednalo o stejný typ lidí jako provládní oligarchové, do jejichž kruhu také dlouho patřili, existovaly tu jisté odlišnosti. Hlavním rozdílem byl fakt, že jejich majetek sestával většinou z firem zaměřených na spotřebitelský průmysl. Prototypem byla firma hlavního Juščenkova sponzora Petro Porošenka, *Ukrprominvest*, zabývající se distribucí potravin. V zájmu vlastníků těchto firem bylo potřebné co nejvíce omezit státní vliv na trh a korupci, což bylo v rozporu s vizí Kučmy a hlavních regionálních klanů.⁹⁶ Na druhou stranu je ale třeba říci, že se Juščenko neváhal spojit i s lidmi, kteří dlouhodobě spolupracovali s nomenklaturou. Šlo například o Romana Bezsmrtného, jenž se stal dokonce manažerem Juščenkovy kampaně, či Volodymyra Lytvyna, bývalého místopředsedu vlády. Tito lidé sice

⁹² Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 14 – 15, 33 – 34, 45, 48, 54 – 55, 76 – 77, 105 – 106.

Karatnycky, A, c. d.: str. 4 – 5.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 18, 22 – 24, 52, 58 – 60, 65.

Yekelchik, S., c. d.: str. 210 – 211.

⁹³ Například nižší zdanění či státní dotace na rozvoj tohoto sektoru a podporu jeho konkurenceschopnosti v zahraničí.

⁹⁴ Charkovský klan

⁹⁵ Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 61 – 65.

⁹⁶ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 38.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 62 – 64.

Yekelchik, S., c. d.: str. 211.

přinesli Juščenkovi cenné kontakty a vliv v některých vládních a státních rezortech, ale taktéž ohrozili důvěryhodnost celé opoziční kampaně.⁹⁷

Jedinou obranou nomenklatury bylo rozpoutání obrovského kolotoče úplatků a zastrašování, spojeného s vládními a oligarchickými útoky vůči podnikům hlavních sponzorů opozice. To řadě minigarchům přivodilo značné finanční ztráty a přimělo některé z nich upustit od své podpory Juščenka.⁹⁸

Hlavním bodem kampaně stran vládní opozice byla reprezentativní vládní politika dodržující demokratická pravidla, tedy boj proti korupci a vlivu oligarchů. Program byl dále ozvláštňen o specifika jednotlivých stran. *Naše Ukrajina* zaujímala vůči ostatním centristické postavení, což ve spojení s populárním Juščenkem znamenalo, že byla schopna přebrat voliče dosavadních pravicových a centristických stran.⁹⁹ *Blok Julije Tymošenkové* byl proto programově zaměřený na patriotismus a ukrajinskou identitu, což jí zajistilo hlasy radikálních pravicových voličů. Zbývajícím voličským sektorem byla levice, kterou se snažil získat program Morozovy Socialistické strany Ukrajiny.¹⁰⁰

Program vládní koalice spíše neexistoval. Jednotícím prvkem bylo vzhledem k centrům (Doněck, Dněpropetrovsk) těchto regionálních stran levicové zaměření na dělníky a horníky a proruská pozice. Jejich hlavní zbraní ale nebyl program, nýbrž taktika použitá v předešlých prezidentských volbách, tj. využití vlivu v regionech ovládaných pro-kučmovskými oligarchy, vládní tlak na státní sféru, podvody a podpora řady falešných stran, které měly odlákat část opozičního elektorátu a po volbách podporovat vládní politiku. Centristické a liberální pozice měly poškodit strany *Jabluko*, napodobující ruskou liberální stranu *Jabloko*, a *Komanda ozymoho pokolinnja*, která byla prezentovaná jako liberální mládežnické hnutí. Levici a zároveň *BJuT*, jako straně s ženskou představitelkou, měly ubrat hlasy *Progresivní socialisté* vedení Natálijí Vitrenkovou. *BJuT* měl zároveň konkurenci v ultrapravicových stranách typu *Kongres ukrajinských nacionalistů* či *Sociálně*

---

⁹⁷ Äslund, A., McFaul, M.: *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*: str. 15.

Wilson, A.: *Ukraine's Orange Revolution*: str. 62 – 63.

Yekelchik, S.: *Ukraine. Birth of a Modern Nation*: str. 214.

⁹⁸ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 37 – 41.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d.: str. 106 – 107.

⁹⁹ Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 61 – 62.

¹⁰⁰ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 34, 49, 63 – 64.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 61, 64.

Yekelchik, S., c. d.: str. 211.

národní strana. Posledním případem byly dvě nově vytvořené komunistické strany, které měly oslabit i anti-systémové komunisty, jenž nepatřili ani do jednoho z táborů.¹⁰¹

Postavení opozice bylo přes všechn tlak provládních oligarchů silnější než se očekávalo. Na řadu tedy přišla další taktika použitá při prezidentských volbách roku 1999, tentokrát ale uplatněna mnohem očividněji. Šlo o falšování hlasů a podvody při jejich přepočítávání. Při první fázi voleb, v nichž se volila první polovina parlamentu proporčně, bylo obojího využito v omezené míře, o čemž svědčilo vítězství opozice, která získala 112 křesel z možných 225. Vládní blok *Za jednotnou Ukrajinu* a *SDSU(s)* získal dohromady 54 hlasů, Symonenkovi komunisté 59 hlasů a zbytek patřil falešným stranám. Opozici chyběl podle oficiálních výsledků jen jeden hlas do většiny získatelné v proporčním kole. Mezinárodní pozorovatelé dokonce odhadovali její skutečný zisk za větší na úkor provládních stran. Charakter jednomandátových voleb byl ale zcela opačný. Jejich podoba a výsledek totiž daly následně těmto volbám přezdívku *ukradnuté*. Neuvěřitelné podvody při volení a sčítání hlasů přinesly vládním stranám drtivé vítězství. Opozice získala pouhých 54 křesel a komunisté dokonce jen 7, zatímco vládní strany dosáhly zisku 161 míst v *Nejvyšší radě*. Navíc po volbách za pomoci úplatků získal provládní tábor řadu přeběhlíků, čímž si zajistil nadpoloviční většinu a ovládl parlament.¹⁰²

3.4. Důsledky Kučmova režimu z let 1999 - 2002

3.4.1. Důsledky pro společnost a opozici

Postupný nárůst korupce a špinavé politiky vládního aparátu v Kučmově druhém prezidentském období, se začal znatelně projevovat na společnosti. Její dlouhodobá pasivita se začala po ekonomických reformách spuštěných za Juščenkovy vlády a politických skandálech z této doby měnit. S tím, jak začala společnost bohatnout, stala se otázka dodržování práv podstatnější, jelikož si občané začali uvědomovat kolik tratí na zneužívání svých práv vládnoucí elitou. Vysoký

---

¹⁰¹ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 15.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 65.

¹⁰² <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC73e?kodvib=400>.

<http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC15e?kodvib=400>.

Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 15 – 16, 20 – 21, 33 – 35, 46.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 12 – 13, 65 – 69.

Yekelchik, S., c. d.: str. 211.

ekonomický růst následujících dvou let založený na postupném vystoupení společnosti z šedé ekonomiky proto nomenklaturu spíše poškozoval než naopak.¹⁰³

Z těchto okolností také vyplývá, jaký dopad měl fenomén *ukradnutých* parlamentních voleb z roku 2002. Společnost se právem cítila podvedena a utvrzena v dojmu, že ji vládnoucí elity považují podle sovětského vzoru pouze za statistická čísla a nikoliv za občany, vůči kterým jsou zodpovědní.¹⁰⁴

Podstatný vliv měl výsledek voleb také na opozici. Ta si uvědomila, že pokud si bude vzájemně konkurovat, bude vůči nomenklatuře značně oslabená, což ohrozí její snahu o změnu poměrů. Jelikož byl Juščenko z opozice nejpoblíbenější, což dokázal volební zisk Naší Ukrajiny, stal se přirozeným kandidátem opozice pro nadcházející prezidentské volby. Dále podoba těchto parlamentních voleb potvrdila, že se příští volby neodehrají za férovějších podmínek, ale spíše naopak, že se špinavá politika nomenklatury s růstem preferencí opozice ještě více vystupňuje.

Ačkoliv byly parlamentní volby z roku 2002 vnímány jako prohra opozice, je si potřeba uvědomit, že zisk více než jedné třetiny křesel v parlamentu znamenal zabránění Kučmovu režimu v plánovaných ústavních změnách. Oligarchové si taktéž začali uvědomovat, že již nemají situaci plně pod kontrolou a z toho důvodu se snažili rychle získat co největší profit ze svého vlivu. To samozřejmě ještě více utvrdilo společnost v potřebě změny režimu.¹⁰⁵

Dále fakt, že nomenklatura musela použít podvodu, aby neprohrála parlamentní volby, přesvědčil ukrajinskou i mezinárodní společnost, že na Ukrajině dochází k rozvoji občanské společnosti, tudíž k pravděpodobné změně zdejšího režimu. Tím pádem opozice, stejně jako řada nově vzniklých hnutí, získaly finanční podporu od řady zahraničních investorů, ukrajinské diaspory, minigarchů, ale také velmi důležitý přístup k informacím skrze část státního aparátu, který se přidal k opozici.¹⁰⁶

Neméně podstatným byl do té doby pro Ukrajinu nový termín „opozice“. Vzniklá alternativa vymezující se vůči stávajícímu režimu, potvrzovala rozdělení na „my“, ukrajinská společnost, a „oni“, zkorumpovaný režim.

---

¹⁰³ D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d.: str. 81.

¹⁰⁴ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 48.

¹⁰⁵ Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 50, 83.

¹⁰⁶ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 39 – 41.
Kuzio, T.: *Ukraine in Crisis*, c. d.: s. 12. str. 8.

3.4.2. Důsledky pro podobu režimu a vládní elity

Režimní elity si zprvu nově narůstající nebezpečí ztráty moci nepřipouštěly a dále řešily vlastní problémy založené na vzájemném boji o moc a profit. Celkem vzato považovala vládní garnitura vývoj posledních let za úspěšný, protože zvládla i přes svojí neoblíbenost vyhrát v prezidentských volbách v roce 1999, ustát vládní skandály z roku 2000 i zfalšování parlamentních voleb v roce 2002. To sice vedlo k zhoršení vztahu se Západem,¹⁰⁷ na druhou stranu ale došlo ke zlepšení vztahů s Ruskem, jehož investice do ukrajinské ekonomiky znamenaly další zvýšení ekonomického růstu.¹⁰⁸

Nicméně příliv ruského kapitálu znamenal také zvýšení tlaku na větší ekonomicko-politickou spolupráci, což vneslo rozkol mezi oligarchy. Velká část z nich se obávala, že větší vliv Ruska na ukrajinské záležitosti přinese riziko pro jejich podnikání a hlavně ztrátu vlivu v řadě strategických podnicích, na které se začala upírat pozornost ruské vlády. To představovalo problém zejména pro doněcký a dněpropetrovský klan, jejichž profit se odvíjel z exportu. Jelikož se Ukrajina postupně dostávala do zahraniční izolace a Kučma místo řešení problematických vztahů se Západem reagoval ekonomickou orientací na Východ,¹⁰⁹ hrozila jim citelná ztráta části jejich zisků. Naopak tomu bylo v případě kyjevského klanu. Jeho podnikatelská činnost byla zaměřena na ukrajinskou vnitřní ekonomiku, tudíž zahraničně politicko-ekonomická izolace by vedla spíše k zvýšení jeho příjmů, čímž by tento klan získal konkurenční výhodu nad ostatními oligarchy.¹¹⁰

V této chvíli se taktéž stala podstatnou Kučmova potřeba o rovnoměrné rozdělení moci mezi oligarchy. Po Juščenkově odchodu totiž značně zesílila pozice kyjevského klanu. Premiérem se stal Anatolij Kinach, na nějž měl vliv Medvedčuk, jehož navíc v červnu 2002 Kučma ustanovil ředitelem *Prezidentské administrace*. Na podzim roku 2002 byl Kinach odstaven. Záminkou bylo to, že jeho vláda nenašla

---

¹⁰⁷ Kučma se následně snažil zlepšit vztahy tím, že nechal v roce 2003 vyslat do války v Iráku ukrajinské jednotky. Ukrajina zde posléze měla čtvrtý největší kontingent. To ale Západ vzhledem k závažnosti politických skandálů a tomu smutnému faktu, že to byl právě Kučma, kdo předtím schválil prodej zbraní do Iráku, příliš neobměkčilo.

Yekelchik, S., c. d.: str. 212.

¹⁰⁸ Tamtéž.: str. 211 – 212.

¹⁰⁹ Podporu ruského projektu *Společný ekonomický prostor*, který směřoval k vytvoření bezcelní zóny mezi Ukrajinou, Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem, oficiálně došlo ke změně původní euro-atlantické orientace ukrajinské zahraniční politiky na pojetí Ukrajiny jako mostu mezi Východem a Západem.

Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 146.

¹¹⁰ Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 83.
Yekelchik, S., c. d.: str. 212.

v parlamentu podporu na schválení rozpočtu. Doněckému klanu se tak naskytla možnost obsadit premiérský post. Achmetov toho využil a přes úplatky prosadil zvolení doněckého gubernátora Viktora Janukovyče premiérem, čímž se opět vybalancoval poměr sil mezi hlavními oligarchy.¹¹¹

Na druhou stranu tato rovnováha pouze posílila jejich vzájemné soupeření, což bylo velmi důležité pro opozici, která tak získala čas na svojí propagaci, zatímco oligarchové mezi sebou stále intrikovali, kdo se stane jejich hlavním vládním kandidátem v nadcházejících prezidentských volbách.

---

¹¹¹ Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 49, 83.

4. Prezidentské volby 2004

4.1. Kampaň

4.1.1. Kandidáti

Až do roku 2004 nebylo zřejmé, kdo bude vládním kandidátem. Kučma, jenž se snažil zůstat u moci a udržet si tak svůj vliv a nedotknutelnost, totiž usiloval o možnost kandidovat znovu, ačkoliv mohl být podle Ústavy zvolen pouze dvakrát. Řešením se ukázala desinterpretace Ústavy. Ta byla totiž přijata v roce 1996, tedy v polovině prvního Kučmova prezidentského funkčního období. Ten proto tvrdil, že se jeho první mandát nemůže počítat, jelikož ho nevykonal celý. Ústavní soud, který Kučma ovládal pomocí jím dosazených soudců, mu tento výklad Ústavy schválil a Kučmovi bylo umožněno kandidovat v následujících volbách. Politické skandály z druhého funkčního období Kučmu však zdiskreditovaly natolik, že tyto volby mohl vyhrát jen zcela očividným podvodem, který by zničil jakékoliv naděje na urovnání vztahů Ukrajiny se Západem a mezinárodními organizacemi. Kučmovi by to sice nevadilo, jelikož jeho pověst na Západě již byla nenávratně zničena, nicméně oligarchové se obávali případných mezinárodních sankcí, které by poškodily jejich příjmy a taktéž je ponechaly totálně závislými na Rusku.¹¹²

Další možností, jak se udržet u moci, byla změna Ústavy, která by umožnila nepřímou volbou prezidenta či alespoň zmenšila jeho pravomoci. Tuto iniciativu prosazoval jako předseda *Prezidentské administrace* Viktor Medvědčuk, jenž se oprávněně obával, že pokud se nenajde řešení, jak udržet Kučmu u moci, stane se hlavním vládním kandidátem premiér Janukovyč. Jeho režimem předpokládané vítězství ve volbách by následně vedlo k nepřiměřenému zesílení konkurenčního doněckého klanu. Oba návrhy ale nenašly podporu v parlamentu. Opozice, která ovládala část křesel v parlamentě byla rezolutně proti prvnímu návrhu a druhý vnímala jako plánované oslabení jejího kandidáta, o němž se domnívala, že vyhraje prezidentské volby. Na její stranu se postavila část režimních oligarchů, kteří se obávali, že udržení Kučmova režimu povede k mezinárodní izolaci. Tím pádem se vládní straně nepodařilo ani přes masivní úplatky získat potřebnou dvoutřetinovou většinu nutnou k přijetí ústavních změn.¹¹³

---

¹¹² Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 56.

Kuzio, T., Ukraine. State and nation building, c. d.: str. 84 – 85.

Yekelchik, S., c. d.: str. 212 – 213.

¹¹³ Protsyk, O., c. d.: str. 26 – 27.

Po fiasku těchto plánů se pro Kučmu stalo prioritou zajistit zvolení takového kandidáta, jenž by mu zajistil ochranu před vyšetřováním a ponechání si svého nelegálně nabytého majetku. Stejný zájem sledovali i ostatní oligarchové. Protože jim už ale nezbývalo příliš mnoho času a nenabízela se lepší volba, museli se smířit s tím, že vládním kandidátem bude Viktor Janukovyč.¹¹⁴

Přestože se opozice taktéž nebyla schopná dohodnout na hlavním kandidátovi, a to až do roku 2004, její pozice se od té vládní lišila. Zájmy jejich hlavních aktérů se totiž shodovaly na zásadních idejích, tj. nutnosti vyměnit stávající elity, potřebě pokračovat v reformách a boji s korupcí. Ve své podstatě tedy opoziční kampaň probíhala na rozdíl od té vládní již od roku 2002.

Voličská základna opozice byla sice rozdělena do tří skupin podle hlavních představitelů Viktora Juščenka, Julije Tymošenkové a Oleksandra Moroze, dalo se ale předpokládat, že ve druhém kole voleb tyto voliči podpoří toho z nich, kdo do něj postoupí s vládním představitelem. Problém vzájemné konkurence vyřešila červencová dohoda z roku 2004 mezi Tymošenkovou a Juščenkem o spolupráci v prezidentských volbách. Tato úmluva vytvářela koalici *BJutu a Naší Ukrajiny*, tzv. *Koalici občanské síly*, a stanovila, že Tymošenková nebude ve volbách kandidovat, což jí v případě výhry opozice přinese premiérské křeslo. Tím pádem se kandidátem, který se střetl s Janukovyčem, stal Viktor Juščenko. Sjednocení dvou hlavních opozičních táborů navíc zjednodušilo rozhodování voličů a ukončilo naděje vládního tábora, že bude možné těžit z jejich vzájemného boje o voliče.¹¹⁵

4.1.2. Vládní propaganda

Janukovyčova premiérská pozice umožňovala nomenklatuře řadu možností k jeho propagaci. Získal tak masivní podporu státních a prokučmovskými oligarchy ovládaných médií a byly mu přičítány veškeré zásluhy za ekonomický růst Ukrajiny, přestože ten začal po Juščenkových reformách. Navíc statistiky, s nimiž Janukovyč operoval, byly falešně zvyšovány, aby se navodilo zdání ještě většího úspěchu. Kontrola médií také znevýhodnila opoziční kandidáty, kteří měli do médií ztížený přístup a navíc byly často spojovány pouze s negativními a z kontextu vytrženými

---

Whitmore, S., c. d.: str. 8 – 9.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 79 – 81.

¹¹⁴ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 16.

¹¹⁵ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 36 – 37.

Po uzavření koaliční dohody se Juščenkovy volební preference zvedly o 7%.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 77.

zprávami. Média se taktéž snažila navodit zdání nárůstu agrese vůči ruský mluvícímu obyvatelstvu a protivládní studentská hnutí byla uváděna ve spojitost s různými militantními extremistickými hnutími, jejichž představitelům bylo poskytováno nadstandardně mnoho času v televizním přenosu a tisku. Opozice tak byla vykreslována jako tábor nacionalistických extrémistů chystajících se zaprodat Ukrajinu Západu, rozpoutat konflikt s Ruskem a uvrhnout zemi do občanské války.¹¹⁶

Jednalo se o zopakování taktiky, která byla úspěšně použita ve všech předchozích volbách a vytvořena ruskými volebními poradci. To bylo vzhledem k tomu, že opozice měla největší podporu na západě a vláda naopak vliv na východě Ukrajiny, logické. Přestože byl Juščenko obezřetný a veřejně se od ukrajinizační politiky distancoval, vládní propagandu realita nezajímala. Hlavním cílem bylo odpoutání pozornosti od faktu, že opozice požaduje odchod stávající vlády kvůli korupci a zneužívání státní moci, a naopak přesvědčit občany, že hlavním důvodem opozice je agresivní nacionalistická snaha o svržení národně neutrální vlády, která se zastává práv ruskojazyčné populace. Jelikož se vládě podařilo zabránit opozičním mediím¹¹⁷ vysílat ve východních regionech Ukrajiny, měli místní obyvatelé omezený přístup k informacím. Proto uvěřili účelově zmanipulované vládní kampani a z obavy před nacionalistickým extremismem podporovali vládního kandidáta.¹¹⁸

Janukovyč si dále přivlastnil dřívější Kučmovy sliby o zavedení dvojího občanství a ruštiny jako druhého oficiálního jazyka, přestože to bylo v rozporu s Ústavou z roku 1996.¹¹⁹ Tato linie se projevila v zahraniční politice prohloubením rusko-ukrajinských vztahů a tím pádem i nárůstem počtu návštěv a jednání mezi Janukovyčem a Putinem.¹²⁰ Rusko tak bylo v uvozovkách donuceno podporovat

---

¹¹⁶ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 49 – 50, 53.

Karatnycky, A.: c. d.: str. 1.

Kuzio, T.: Yanukovych-Gate Unfolds After Ukrainian Elections, In.: *Eurasian Daily Monitor*, sv.1, č. 139, 3. prosince 2004. s. 3.: 1 – 3.

20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/28.pdf.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 91 – 92, 95 – 96.

¹¹⁷ Hlavní opoziční televizní stanicí byl *Kanáal 5*, který vlastnil Petro Porošenko

¹¹⁸ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 112 – 117, 148 – 151.

Human Rights Watch: Ukraine: Attacks on Press Aim to Stifle Debate. 3. prosince 2004. 20. května staženo z <http://www.hrw.org/en/news/2004/12/03/ukraine-attacks-press-aim-stifle-debate>.

Karatnycky, A., c. d.: str. 6 – 7.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 86 – 91.

¹¹⁹ Ústava Ukrajinské republiky.: Hlava první, článek 10. 13. května staženo z http://gska2.rada.gov.ua/site/const_eng/constitution_eng.htm#e1.

¹²⁰ Jednalo se o další kalkul, protože Putin měl na Ukrajině více než 60% oblíbenost.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 94.

Janukovyče,¹²¹ přestože bylo zřejmé, že by pro něj bylo výhodnější podporovat právě Juščenka, jenž nezastupoval zájmy oligarchů z východní Ukrajiny, a proto by později umožnil stejně jako během svého premiérského období větší participaci Ruska v ukrajinské ekonomice než jeho oponent.¹²²

Z celé kampaně vládního kandidáta byl zřejmý obrovský rozdíl mezi jeho a opozičními finančními zdroji, které mohly oba tábory použít v rámci svých kampaní.¹²³ Odhodlání bez skrupulí zneužít vládní moc kvůli získání vyšších voličských preferencí potvrdilo například i populistické zvýšení důchodů, platů a stipendií studentům měsíc před volbami, což značně zatížilo ukrajinský rozpočet.¹²⁴

4.1.3. Volební kampaň opozice

Nejsilnějším a ústředním aspektem opoziční kampaně bylo vymezení se vůči dosavadnímu zkorumpovanému režimu, který zastupoval vládní kandidát. Výběr Viktora Janukovyče proto nebyl ten nejšťastnější, protože byl přímým zosobněním toho typu lidí vůči nimž opozice protestovala. Není pochyb o tom, že pokud by nomenklatura nominovala na tento post někoho méně zprofanovaného, získala by na svojí stranu více z nerozhodných voličů.¹²⁵

Ve svém mládí Janukovyč spáchal několik trestných činů a byl dokonce dvakrát odsouzen - nejprve za krádež a po druhé za ozbrojené přepadení. Nicméně v roce 1978 mu byl díky konexím vyčištěn trestní rejstřík, aby se později mohl stát členem Komunistické strany. Od tohoto okamžiku začal Janukovyč rychle postupovat v kariéře a získal řadu kontaktů, které mu v 90. letech umožnily dostat se mezi

---

¹²¹ Rusko poskytlo Janukovyčovi nejen oficiální podporu, ale taktéž i značnou finanční částku na jeho kampaň a až do konce voleb uvolnilo cla na ropu a zemní plyn, čímž došlo k snížení její ceny o 16%. O jak velkou sumu se celkem jednalo se dodnes přesně neví, zahraniční experti ale odhadují ruskou ztrátu na 300 – 800 milionů dolarů. Ruští představitelé přitom odhadovali svůj podíl na Janukovyčově kampani na „pouhých“ 5 – 10 milionů dolarů.

Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 152 – 153.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 89.

¹²² Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 38, 146 – 148, 155 – 157.

Karatnycky, A., c. d.: str. 9.

¹²³ Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 120.

¹²⁴ D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d.: str. 68.

Kuzio, T.: Tension Builds as Ukrainian Presidential Election Enters Homestretch, *Eurasian Daily Monitor*, sv.1, č.114, 27. října 2004. s. 2.: str. 1 – 2.

20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/17.pdf

Tato opatření stála 8 miliard hřiven, což odpovídalo 5% ukrajinského rozpočtu.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 105.

¹²⁵ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 57 – 63.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.): *Aspects of the Orange Revolution I.: Democratization and elections in post-communist Ukraine*: str. 165 – 166.

Yekelchik, S.: *Ukraine. Birth of a Modern Nation*: str. 213 – 214.

nejbližší spolupracovníky Rinata Achmetova. Ten mu následně dopomohl k pozici doněckého gubernátora a později dokonce premiéra. Přestože vystudoval dálkově inženýrství a má dokonce profesorský titul, jeho velmi špatný pravopis i ústní projev a neznalost ukrajinštiny vzbuzovaly podezření o právoplatnosti těchto akademických poct. Janukovyče tak společnost vnímala jako kriminálního, křupana, oportunistického kariéristu a agresivního zástupce oligarchů. To nemohlo být více kontrastní s kultivovaným projevem Juščenka, jenž měl bezúhonnou pověst¹²⁶ a proslavil se nejen jako zodpovědný a schopný guvernér Ukrajinské národní banky, ale také jako jediný reformní premiér.¹²⁷

4.1.4. Radikalizace kampaně – důsledky atentátu na Juščenka

S blížícími se volbami došlo k postupné radikalizaci vládní kampaně. Její rétorika byla čím dál více agresivnější a opozice byla obviňována s čím dál větších a absurdnějších zločinů, jakými byly například teroristické útoky postrádající jakýkoliv motiv. Do volební kampaně byl vtažen i náboženský konflikt, když ruská pravoslavná církev začala vehementně propagovat Janukovyče a vykreslovat Juščenka, jenž měl mírnou podporu ukrajinské pravoslavné a uniatské církve, jako nejhorší možnost pro budoucnost Ukrajiny. Dále nechyběla ani infiltrace opozičních demonstrací, kde se vládní stranou najatí provokatéři snažili vyvinout konflikty s policií a degradovat tak tyto protirežimní demonstrace na mítinky agresivních nacionalistů.¹²⁸

Zásadním zlomem se ale stal dosud nevyjasněný pokus o atentát na Juščenka z 5. září 2004. Juščenko se tehdy sešel na večeři s ředitelem Státní bezpečnosti Ukrajiny, Ihorem Smeškem, a jeho zástupcem, Volodymyrem Sacjukem, aby dojednal neutralitu bezpečnostních složek během a po skončení voleb. Při cestě domů

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 15 – 17.

¹²⁷ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 57 – 60.

Harasymiw, B., Ilnytkyj Oleh S. (eds.): Aspects of the Orange Revolution II.: Information and manipulation strategies in the 2004 Ukrainian presidential elections: str. 33 – 34.

Kubicek, P, c. d.: str. 165.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 13 – 17.

¹²⁸ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 52 – 53, 117 – 120.

D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.), c. d.: str. 84 – 85.

Wilson, A.: Ukraine's Orange Revolution: str. 82 – 104.

Yekelchik, S.: Ukraine. Birth of a Modern Nation: str. 214 – 216.

se Juščenkovi udělalo nevolno a tento stav se začal velmi rychle zhoršovat. Pouze včasný převoz do soukromé kliniky v Rakousku mu zachránil život.¹²⁹

Ačkoliv se nikdy neprokázalo, kdo stál za tímto pokusem o atentát, měla tato otrava několik zásadních důsledků pro celou kampaň a výsledek voleb. Do té doby mírný a kompromisní Juščenko se přiklonil k požadavkům radikální Tymošenkové, což ještě více přispělo k ideovému sblížení této dvojice a vytvoření důvěryhodného opozičního programu. Juščenkovo zohavění pocházející z otravy se navíc stalo velkým impulsem pro společnost. Řada voličů vnímala kandidátův zjizvený obličej jako důkaz špinavé politiky nomenklatury, proti které je třeba se bránit.¹³⁰ Atentát taktéž poukazoval na fakt, že Janukovyčova pozice nebyla natolik jistá, jak se jí snažila vládní média prezentovat, protože jinak by nebylo třeba pokusu o odstranění hlavního kandidáta opozice. Následné stylizování Juščenka do pozice mučedníka se stalo velmi vlivným materiálem opoziční kampaň. Všechny tyto aspekty ovlivnily část nerozhodných voličů, kteří se přiklonili na stranu opozice. Dalším důsledkem byla také podstatně vyšší volební účast.¹³¹

V průběhu volebního klání došlo ještě k dalším třem pokusům o atentát. Dva z nich, mající za cíl opozici, byly zastaveny a odkryty před jejich uskutečněním.¹³² Poslední z nich, namířený proti Janukovyčovi, se sice obešel bez jakékoliv újmy na Janukovyčově zdraví, měl ale dalekosáhlé negativní důsledky pro vládní kampaň.

Autoritám postupně začalo docházet, jakou „výhodou“ se pro opozici neúspěšný atentát na Juščenka stal. Byl proto naplánován fingoovaný atentát na

---

¹²⁹ Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 96 – 99.

¹³⁰ Neméně důležitým faktorem se stalo bagatelizování a pokus vládního tábora zneužít celou aféru proti Juščenkovi. Prvotní nařknutí Juščenka z předávkování se drogami bylo později přeměněno na obvinění, že opozice využívá Juščenkovu otravu jídlem k volební kampaňi a nepodloženému obviňování autorit z pokusu o atentát. Toto stanovisko se opíralo o zprávu z rakouské nemocnice, kde byl Juščenko hospitalizován. Tento postoj mnoho lidí znechutil, protože většina lidí nepochybovala o tom, že se jednalo o neúspěšný atentát. O to závažnějším se stala skutečnost, když se později zjistilo, že údajná zpráva z nemocnice byla zfalšována. Nejasnosti ohledně příčin otravy pak byly definitivně rozptýleny po druhém kolem voleb, kdy byly zveřejněny rozborův Juščenkovy krve prokazující otravu dioxinem.

Kuzio, T.: Fake Letter From Yushchenko's Doctor Questions Poisoning Claim. In.: *Eurasian Daily Monitor*, sv.1, č. 100, 6. října 2004. s. 3. str. 1 -3.

20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/11.pdf.

¹³¹ Karatnycky, A.: c. d.: str. 2.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 98 – 99.

Yekelchik, S., c. d.: str. 216.

¹³² Karatnycky, A., c. d.: str. 8 – 9.

Kuzio, T.: Details Emerge of Second Russian Plot to Assassinate Yushchenko. In.: *Eurasian Daily Monitor*, sv. 2, č. 3, 5. ledna 2005. s. 3. str. 1 – 3.

20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/35.pdf.

Dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/35.pdf.

Janukovyče, od čehož si zástupci tehdejšího režimu slibovali odebrání Juščenkovy exkluzivní aureoly mučedníka a zároveň ho poškodit jako mstivého a zoufalého atentátníka. Janukovyč se v rámci své kampaně 24. září zúčastnil předvolebního mítinku na západní Ukrajině. Na sobě měl oblečenou neprůstřelnou vestu, protože ho dle připraveného scénáře měl zasáhnout útočník z davu. Shodou okolností ale po Janukovyčovi hodil jeden z přítomných studentů vajíčko. Janukovyč, jenž očekával zcela jiný objekt, následně velmi teatrálně předstíral zkolabování a byl okamžitě hospitalizován. Jelikož se vše odehrálo v přímém přenosu opoziční televizní stanice *Kanál 5*, podařilo se utvrdit vládní média ze lži, že Janukovyč jen se štěstím přežil zásah cihlou. Pro Janukovyče se okamžitě ujala přezdívka *Pan Vajíčko*,¹³³ která se stala symbolem obsáhlé kampaně zesměšňující tohoto vládního kandidáta a za ním stojící režim. Jak se v průběhu následujících měsíců ukázalo, jednalo se o nejlepší obranu proti vládní očerňující, negativní a demagogické kampani.¹³⁴

4.1.5. Studentská hnutí

Za zesměšňující kampaní ovšem nestála zpočátku opozice, nýbrž hlavně studentská hnutí, která postupně vznikala a rozvíjela se po aféře *Kučmagate* a hrála důležitou roli již v parlamentních volbách 2002. Jejich hlavním představitelem bylo hnutí *Pora* (*Už je čas*) které zastupovalo dvě do září 2004 si konkurující studentské organizace *Černá* a *Žlutá Pora*. Jelikož se jednalo o apolitickou organizaci, získala *Pora* jako i jí podobná hnutí ze zahraničí dotace podporujících vývoj občanské společnosti. Důležitou se stala taktéž spolupráce s obdobnými hnutími v zahraničí, hlavně s gruzínskou studentskou organizací *Kmara!*, která sehrála zásadní roli při gruzínské Revoluci růží v roce 2003, a proto mohli její zástupci nabídnout *Pore* své zkušenosti s protestem proti nedemokratickému režimu.¹³⁵

Hlavní výhodou těchto organizací byl fakt, že šlo o fenomén, na který nebyly autority v těchto zemích zvyklé. Zásadní se ukázal i generační rozdíl a využití internetu, což Janukovyčova kampaň zanedbala. Ačkoliv byla tato hnutí politicky neutrální, svým protestem proti tehdejšímu režimu a informační kampaní o vládním

---

¹³³ Janukovyč měl tu smůlu, že výraz pro vajíčko je v ukrajinštině i ruštině „jajce“, tím pádem tato přezdívka zněla jako zkratka jeho jména, a proto se tak lehce ujala.

¹³⁴ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 57 – 59.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 75, 98 – 99.

¹³⁵ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 6 – 7, 40, 76 – 78, 85 – 100.

Karatnycky, A., c. d.: str. 6 – 7.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 73 – 76.

porušování demokracie pomáhala opozičnímu táboru. Z toho důvodu se na ně zaměřila pozornost vládního aparátu a studentská hnutí se velmi rychle ocitla pod tlakem. Význam toho, že je režim považuje za hrozbu a neúspěšně se snaží potlačit jejich aktivitu, z nich vytvořilo populární občanskou platformu pro další studenty, čímž se rozšířil jejich vliv. Navíc vládní útočení na mladé lidi rozpoutalo rozhořčení napříč Ukrajinou, což přineslo opozici další nerozhodné voliče a zároveň zvýšilo volební účast Janukovyčových odpůrců. Studentské iniciativy se taktéž projeví jako zásadní v zorganizování monitoringu podvodů při volbách, vytvoření nevládních průzkumů volebních výsledků a šířením objektivních informací o situaci v zemi.¹³⁶

4.2. Oranžová revoluce

4.2.1. První a druhé kolo prezidentských voleb

V prvním kole voleb, které proběhlo 31. října 2004 si voliči mohli vybrat z celkového počtu 23 kandidátů, z nichž byla řada nastrčená vládním táborem. To mělo zajistit, že se favorizovanému Juščenkovi nepodaří vyhrát volby již v prvním kole či získat příliš velký náskok před Janukovyčem, což by zpochybnilo jeho plánovanou výhru v druhém kole. Před oběma variantami se autority pojistily vlivem na Centrální volební komisi, kde došlo k manipulaci s přepočtem odevzdaných hlasů, což znamenalo, že oficiální Juščenkův těsný rozdíl 39,9% ku Janukovyčovým 39,3% musel být ve skutečnosti mnohem vyšší.¹³⁷

Janukovyčův volební zisk znamenal potvrzení úspěšnosti vládní taktiky, jelikož ještě půl roku před těmito volbami byly Janukovyčovy preference o 10% menší. Tomu napomohlo přebrání značné části voličů Komunistické straně, jejíž představitel Petro Symonenko získal pouhých 5% hlasů oproti 20%, které jeho strana získala v roce 2002. Juščenkovi zas napomohly hlasy příznivců Tymošenkové, jež dle dohody nekandidovala.¹³⁸

---

¹³⁶ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 56 – 57, 73 – 78, 85 – 100.

Kubicek, P, c. d.: str. 168 – 169.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 74 – 76.

¹³⁷ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>.

Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 38 – 39.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 106 – 114.

Například volební průzkum neziskové organizace *Razumkovo Centrum* ukazoval poměr hlasů 45,1 % hlasů pro Juščenka ku 38,1 % hlasů pro Janukovyče.

Tamtéž.: str. 111.

¹³⁸ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 53.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 79, 85, 112 – 117.

Na druhé kolo prezidentských voleb se důkladně připravovaly oba tábory. Zatímco ale nomenklatura plánovala dosáhnout Janukovyčova vítězství podvodem, opozice se chystala tomuto scénáři zabránit. Výhodou opozice byl fakt, že Juščenko měl tak velkou podporu, že rozsah podvodů, jichž se autority následně dopustily, byl snadno evidovatelný. a proto ve chvíli, kdy Centrální volební komise vyhlásila Janukovyčovo vítězství se ziskem 49,5% nad Juščenkovými 46,9%, začal okamžitý celonárodní protest, který byl nazván Oranžovou revolucí.¹³⁹

4.2.2. Protest

Jméno této revoluce vzniklo dle barvy, kterou si opozice, inspirována podzimními listy kaštanů, zvolila jako svůj symbol. Ačkoliv tehdy tato barva neměla pro Ukrajinu žádný význam, touto revolucí se to změnilo.¹⁴⁰

Opozice deklarovala držení důkazů usvědčujících vládní složky z podvodu ještě před samotným vyhlášením výsledků. Konkrétně šlo o nahrávky rozhovorů Janukovyčových lidí organizujících podvody při hlasování, které opozice získala pomocí sympatizujících tajných služeb. To samé potvrdili mezinárodní i domácí volební pozorovatelé, kteří monitorovali nejrozličnější přestupky proti demokratické volbě prezidenta. Tím pádem měla opozice důkazy, které předložila Nejvyššímu soudu, jehož souhlas s vyšetřováním opoziční stížnosti znamenal neuznání Janukovyčova vítězství do vynesení rozsudku.¹⁴¹

Mnohem zásadnějším se ale ukázal být postoj občanů. Do té doby poklidná demonstrace na hlavní kyjevském náměstí „Majdanu Nezávislosti“ požadující spravedlivé volby se den po vyhlášení výsledků rozšířila na více než 100 000 lidí protestujících proti zfalšování voleb. Toto číslo se každým následujícím dnem zvyšovalo, jak do Kyjeva přijížděli další lidé podporující započatou Oranžovou revoluci. Z Kyjeva se rázem stalo centrum revoluce a obrovského stanové městečko postavené po vzoru protestů z dob aféry *Kučmagate*, zas jejím symbolem.¹⁴²

---

¹³⁹ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>.

Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 137 – 139.

Yekelchik, S., c. d.: str. 216 – 217.

¹⁴⁰ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 3 – 4.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 72 – 73.

¹⁴¹ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 40 – 41, 57.

Karatnycky, A.: c. d.: str. 1 – 3.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 105 – 121.

¹⁴² Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 78 – 81.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 123 – 125.

Podobný scénář se odehrával i v ostatních městech, zejména na západě Ukrajiny, kde měli protestující podporu místních regionálních autorit. Opačné poměry panovaly ve východních a jižních regionech Ukrajiny, kde byli zdejší gubernátoři a starostové urgováni, aby potlačili rozšíření Oranžové revoluce i do těchto částí země. Navíc vládní tábor inicioval hnutí proti Oranžové revoluci, jehož umělé vytvoření bylo v kontrastu se spontánním protestem opozice.¹⁴³

4.2.3. Epilog

Situace, v níž se nomenklatura ocitla, byla kritická. Protest byl natolik rozsáhlý, že ho nebylo možné rozložit jako dřívější protesty a autority navíc ztratily moc nad řadou svých nástrojů, které je udržovaly u moci.

Za prvé se valná část státnímu vlivu podléhajících novinářů a pracovníků televizních stanic připojila k Oranžové revoluci a dokonce vydala i prohlášení, že se nadále nemíní podílet na lživé vládní propagandě.¹⁴⁴

Druhou citelnou ztrátou byl postoj státní bezpečnosti a armády, jejíž představitelé se odmítli nechat vmanipulovat do konfliktu s demonstranty a zinscenovat provokace, jak se tomu již několikrát v minulosti stalo. Navíc použití násilí proti vlastnímu obyvatelstvu nepřicházelo v úvahu. To se totiž nechovalo agresivně a pouze hájilo svá práva, která režim porušil. Z těchto důvodů by nasazení armády či policie proti demonstrantům mělo pro Ukrajinu nedozírné následky počínaje mezinárodní izolací a konče možností rozpoutat občanskou válku.¹⁴⁵

Za třetí se změnil postoj Západu, který doposud do dění na Ukrajině příliš nezasahoval a omezoval se maximálně na kritiku a hrozby sankcemi. Tentokrát ale představitelé USA, EU a řady mezinárodních organizací odmítli uznat oficiální výsledek voleb a sjeli se do Kyjeva, aby zde vyjednali řešení situace. Rusko, které zpočátku podporovalo Janukovyče vzhledem k takovému tlaku a faktu, že bylo na mezinárodní scéně se svým názorem pouze výjimkou, ustoupilo ze svých pozic, čímž dalo najevo, že se nehodlá zaplést do ukrajinských vnitřních problémů.¹⁴⁶

---

¹⁴³ Kuzio, T.: New Data Creates Demographic Profile of Orange Revolutionaries, Voters'. In.: *Eurasian Daily Monitor*, sv. 2, č. 156, 10. srpna 2005. s. 4., str. 1 – 2.

20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/43.pdf.

¹⁴⁴ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 41.

Karatnycky, A., c. d.: str. 6.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 130 – 131.

¹⁴⁵ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 42.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 135 – 138.

¹⁴⁶ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 128 – 136.

Kučma, jenž se snažil situace zpočátku využít ve svůj prospěch tím, že chtěl zrušit celé volby a prodloužit si tak svůj mandát či povolit zopakování voleb jen v tom případě, že nebude kandidovat ani jeden z hlavních kandidátů, postupně začal ztrácet nad situací kontrolu. Proto se soustředil především na hledání řešení, které by mu zajistilo ochranu před vyšetřováním a zároveň oslabilo nyní očekávané vítězství opozice. Spor ale nebylo možné bez kompromisu, protože ani vládní ani opoziční strana neovládala ústavní většinu, které bylo třeba pro ústavní změnu schvalující zopakování voleb. Situaci vyhrotila pozice Janukovyče, jenž vnímal návrhy na kompromisní řešení jako zradu svých spojenců a začal sabotovat jednání výhrůžkami o vyhlášení autonomie doněckého regionu a návrhy na federalizaci Ukrajiny.¹⁴⁷

Napjatá situace byla vyřešena až 3. prosince, kdy Nejvyšší soud vynesl verdikt o neplatnosti druhého kola voleb a nařídil jejich zopakování 26. prosince. Tím se zúžil manévrovací prostor autorit, které teď nemohly odstavit favorizovaného Juščenka z opakovaného kola voleb a musely potvrdit zopakování druhého kola volby. Opozice tak neměla důvod přistoupit na vládní návrh měnicí Ukrajinu na parlamentní režim.¹⁴⁸ Na druhou stranu vládní představitelé mohli stále zmařit průběh opakovaného kola skrze svůj vliv nad administrativou a dokonce opakovat takový scénář do té doby, než dosáhnou jimi chtěné dohody. Zároveň politická krize začínala mít dopad na ekonomickou stabilitu a opozice věděla, že to bude ona, kdo bude po očekávaném vítězství ve volbách řešit situaci v zemi. Navíc decentralizace prezidentské moci se slučovala s opozičním cílem jak dosáhnout v dlouhodobém horizontu stability v zemi a tehdejší podmínky nasvědčovaly tomu, že strany patřící do *Koalice Občanské síly* vyhrájí parlamentní volby v roce 2006. Z těchto důvodů opoziční tábor přistoupil na kompromis a 8. prosince *Nejvyšší rada* počtem 402 hlasů odhlasovala balík ústavních změn umožňující zopakování druhého kola voleb a měnicí Ukrajinu na parlamentní režim. Mimoto byla dohodnuta výměna předsedy Centrální volební komise

---

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 136 – 140.

Na Ukrajinu přijeli řešit nastalou situaci kupříkladu polský prezident Alexandr Kwasniewski, Vysoký představitel pro zahraniční a bezpečnostní politiku EU Javier Solana, předseda ruského parlamentu Boris Gryzlov či generální tajemník OBSE Jan Kubiš.

Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 2, 139 – 140.

Karatnycky, A., c. d.: str. 7.

¹⁴⁷ Yekelchik, S., c. d.: str. 218.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 136, 139, 145 – 146.

¹⁴⁸ Åslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 3.

Karatnycky, A., c. d.: str. 7.

Wilson, A., *Ukraine's Orange Revolution*, c. d.: str. 146 – 148.

a Kučmovi i jeho rodině byla udělena imunita před trestním stíháním za dobu, kdy byl prezidentem Ukrajiny.¹⁴⁹

Dohodou o neuznání výsledku zfalšovaných voleb, zopakování jejich druhého kola a zajištění jejich férového průběhu bylo dosaženo cílů Oranžové revoluce, která tímto úspěšně skončila. Zopakované druhé kolo prezidentských voleb proběhlo dle verdiktu Nejvyššího soudu 26. prosince 2004. Nad jeho průběhem dohlíželo okolo 300 000 ukrajinských a 12 000 mezinárodních volebních pozorovatelů, kteří následně potvrdili Juščenkovo vítězství se ziskem 51,99 % ku Janukovyčovým 44,19 % hlasů za legitimní. Janukovyč přesto podal žalobu k Nejvyššímu soudu, který ale rozhodl v jeho neprospěch. Juščenko poté 23. ledna roku 2005 složil prezidentskou přísahu a zastával tuto funkci až do skončení svého mandátu v únoru 2010.¹⁵⁰ Jeho nástupcem se stal Viktor Janukovyč, jenž porazil v druhém kole Juliji Tymošenkovou.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 3, 42 – 43.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 148 – 153.

Yekelchik, S., c. d.: str. 218.

¹⁵⁰ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>.

Äslund, A., McFaul, M., c. d.: str. 3.

Karatnycky, A., c. d.: str. 8.

Yekelchik, S., c. d.: str. 218 – 219.

Wilson, A., Ukraine's Orange Revolution, c. d.: str. 153 – 154.

¹⁵¹ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>.

5. Závěr

Oranžová revoluce na Ukrajině nebyla impulsivní akcí ukrajinské společnosti proti zfalšování výsledků prezidentských voleb či prezentované proruské orientaci Ukrajiny, nýbrž šlo o dlouhodobý důsledek společensko-ekonomicko-politického vývoje Ukrajiny, který dosáhl vytvoření podmínek pro změnu režimu teprve v zimě roku 2004, jak dokazuje vývoj 5 sledovaných aspektů – příčin Oranžové revoluce: oligarchie, režimu, občanské společnosti, opozice a ekonomicko-politické situace na Ukrajině.

Režim vytvořený získáním nezávislosti v roce 1991 byl formován dvěma skutečnostmi. Za prvé se novým prezidentem stal Leonid Kravčuk, jenž ještě před rozpadem Sovětského svazu reprezentoval frakci národních komunistů. Jeho propojení s bývalým režimem mělo za důsledek neprovedení politicko-ekonomické transformace země, protože Kravčukovými prioritami bylo vymezení Ukrajiny vůči Rusku a zavedení koncepce státu blahobytu. Pro naplnění obou vizí potřeboval nový prezident podporu ve vládních a státních strukturách, kterou mu ochotně poskytli bývalí kádři. Druhou podstatnou okolností byl Kravčukův nezájem na výměně elit bývalého režimu, jejichž hlavním cílem bylo zachování neprůhledného a snadno zneužitelného systému vzniklého s rozpadem Sovětského svazu. Oba popsané důvody vedly k odložení ekonomické transformace, což zapříčinilo postupnou ekonomickou stagnaci související s vytvořením regionálních ekonomických klanů a rozsáhlé šedé ekonomiky. Tyto tři faktory měly za důsledek dramatický pokles životní úrovně většiny obyvatelstva, které na situaci reagovalo podporou levicových stran v parlamentních volbách v roce 1994. Vítězství tzv. *Levicového bloku* vedlo k dalšímu zablokování ekonomických reforem potřebných pro vyřešení ekonomické krize v zemi. Následné předčasné prezidentské volby vyhrál bývalý premiér Leonid Kučma, jenž pro účely kampaně využil obav ruský mluvícího obyvatelstva z nacionalizačních tendencí Leonida Kravčuka a také značných prostředků dněpropetrovského ekonomického klanu, k jehož vzniku významně přispěla právě Kravčukem opominutá ekonomicko-politická transformace země.

V prvních čtyřech letech ukrajinské nezávislosti tedy došlo pouze k politické změně režimu, nikoliv ale jeho struktur. Tím byly vytvořeny ideální podmínky pro vznik téměř nezávislé ekonomické moci s ohromným politickým vlivem – tzv. oligarchie. V této fázi byl vývoj občanské společnosti zpomalen především tíživou

ekonomickou situací, která společnost vedla spíše k soustředění se na sociální tematiku než na politickou kulturu a národní problematiku. Tím pádem původní opozici vůči režimu, stranu *Ruch*, nahradili socialisté a komunisté, jejichž zájmy se od tehdejších režimních představitelů příliš nelišily. Mezinárodní vliv na Ukrajinu byl v této době malý, protože zahraniční subjekty se zajímaly spíše o neutralitu země a vyřešení otázek zděděného jaderného arsenálu než o vnitřní charakter režimu.

V roce 1994 Kučmou avizované ekonomické reformy byly prosazovány pouze částečně, aby nebyly ohroženy zájmy ekonomických klanů, jejichž vliv Kučma potřeboval pro přijetí nové Ústavy, která by mu poskytla více moci. Tohoto cíle dosáhl v roce 1996. Od této chvíle se Ukrajina postupně měnila na semi-autoritativní režim vedený prezidentem podporovaným oligarchií, která se vyprofilovala během velké privatizace spuštěné v roce 1996. Oligarchové se oficiálně začlenili do nomenklatury v roce 1998, kdy si za pomoci svých politických stran a vlivu zajistili místa v parlamentu.

Mezitím pomalu realizovaná ekonomická transformace selhala ve své podstatě, nepodařilo se vytvořit stabilní ekonomiku založenou na spravedlivé soutěži trhu. Mimo velké privatizace skončila se špatnými výsledky i malá privatizace z let 1994-1996, protože rozsáhlá korupce spojená s nepřiměřeným zdaněním podnikání a byrokratickou komplikovaností měla za důsledek pouze rozšíření šedé ekonomiky. To do značné míry poškodilo potenciál občanské společnosti, protože nedošlo k vytvoření silné střední třídy, která by byla oporou pomalu se formující opozice. Navíc pokračující problém nízké životní úrovně tříštil zájmy společnosti mezi řadu levicových až extrémně levicových a pravicových hnutí, což bránilo vývoji populární opozice zastupující většinový názor společnosti. Tohoto faktu využila nomenklatura pro zachování režimu, když v prezidentských volbách postupně manipulací eliminovala možnost postupu některého ze silných kandidátů do druhého kola proti Kučmovi.

Co se týče role mezinárodního společenství, došlo k jisté změně. Na spuštění ukrajinské ekonomické transformace měly značný podíl mezinárodní organizace, hlavně Mezinárodní měnový fond a Světová banka. Nicméně nemožnost ovlivnit průběh těchto reforem vedl k jejich zneužití, a tudíž i jejich fiasku. Na druhou stranu sehrály stejné organizace zásadní roli v následujícím Kučmově prezidentském období, kdy kvůli narůstajícímu zahraničnímu dluhu hrozil Ukrajině bankrot. Režim se tak ocitl

pod mezinárodním tlakem, který měl za důsledek jmenování liberálního Viktora Juščenka premiérem.

Radikální změny, k nimž na Ukrajině v Kučmově druhém prezidentském období došlo, jsem z důvodu přehlednější struktury rozdělil do čtyř fází vývoje občanské společnosti a režimu. Analýza poslední fáze pak vysvětluje situaci, v níž se vládní a opoziční tábory ocitly před prezidentskými volbami v roce 2004, kdy nomenklatura musela pro udržení svého režimu použít veškeré prostředky k zmanipulování voleb, což ale v této chvíli vyvolalo protest společnosti – Oranžovou revoluci.

Nový předseda vlády Viktor Juščenko společně s Julijí Tymošenkovou uvedl v platnost řadu opatření, které šly za rámec původního cíle snížení zahraničního dluhu a dosažení vyrovnané fiskální politiky. Reformy snižující nepřiměřenou daňovou zátěž a zjednodušující komplikovaný byrokratický systém vedly značnou část obyvatelstva k opuštění šedé ekonomiky, což znamenalo posílení střední třídy, potažmo občanské společnosti. Dále úprava pro stát nevýhodných podmínek tranzitu zemního plynu a ropy, spuštění privatizace půdy a reprivatizace několika státních podniků, které byly předtím nevýhodně prodány oligarchům, přinesly státu značné příjmy a také zmenšily vliv a profit regionálních oligarchických klanů. Popsané faktory měly za důsledek příklon části oligarchů, tzv. minigarchů, k podpoře změny režimu, protože by jim případný volnější režim a spravedlivější podmínky trhu přinesly větší zisky. Popsané změny nebyly nomenklaturou plánovány a byly dosaženy jen kvůli tehdy vzniklé politické aféře – Kučmagate.

Skandál, který způsobil obsah Melnyčenkových nahrávek, usvědčující Kučmu a jeho spojence z korupce a zneužití pravomocí, vedl k druhé fázi vývoje občanské společnosti a oslabení režimu. To se projevilo na vzniku protirežimních hnutí. Jejichž protest byl ale neúčinný, neboť nemohly opřít o politické představitele – opozici. Režim proto zvládl jejich vliv marginalizovat. Neméně podstatnou byla i následná kritika Západu, rozhořčeného zjištěním o Kučmou zorganizovaném tajném prodeji radarového systému Iráku. I tuto situaci režim nakonec vyřešil, protože pozice Západu byla oslabena faktem, že jím podporovaný ukrajinský premiér nadále zůstával ve vládě. Vzhledem k postoji, který Juščenko později zaujal, se dá jeho setrvání ve vládě označit za výraznou chybu, která nejspíše zpomalila změnu, k níž došlo na přelomu roku 2004-2005. Na druhou stranu následné Kučmovo přeorientování se na Rusko oslabilo režim, protože se řada provládních oligarchů kvůli strachu z ruského vlivu a

mezinárodní izolace s touto politikou neztotožnila. Autority navíc musely z obavy posílení protirežimních protestů odložit plánovanou změnu Ústavy, která by prodloužila Kučmův mandát a poskytla mu větší pravomoci.

Třetí fáze změn nadešla s opožděným odvoláním Juščenka a Tymošenkové z vlády v roce 2001, aniž by se je podařilo zdiskreditovat. Tato dvojice se totiž mezitím stala populární a její odstavení z vlády přispělo nejen k negativnímu mínění o vládě, ale hlavně k vyprofilování dvou hlavních vůdců opozice. Otázkou tedy zůstává, jestli by ponechání této reformní dvojice ve vládě paradoxně nepomohlo nomenklatuře v udržení svého režimu. Vzhledem k tlaku oligarchů a samotného prezidenta Kučmy na jejich odvolání však nepovažují takovýto scénář za možný.

Čtvrtým eskalačním faktorem vývoje ukrajinské společnosti byly parlamentní volby roku 2002. Zopakováním podvodných metod použitých v roce 1999 získal vládní blok *Za jednotnou Ukrajinu* neprávem nadpoloviční většinu v parlamentu. Tento fenomén ukradených voleb měl dva důsledky. Za prvé si opozice i část společnosti, která ji podporovala, uvědomily, že následující prezidentské volby se odehrají za stejných zkorumpovaných podmínek. Proto začala příprava na obranu před těmito podvody: Byla budována spolupráce opozice se studentskými hnutími a bezpečnostním aparátem, rozvíjely se nové způsoby mediální propagace a vytvářela se síť dobrovolníků pro monitoring voleb. Za druhé byla opozice donucena k užší spolupráci, která se později projevila na zvláštní domluvě mezi Juščenkem a Tymošenkovou a podpoře Juščenka z okruhu Morozových voličů v druhém a potom zopakovaném kole prezidentských voleb roku 2004. Tato spolupráce vedla k vytvoření opozice reprezentující většinový názor společnosti, což byl chybějící element všech předchozích voleb. Opozice podporována minigarchy navíc získala dostatečný počet křesel v parlamentě pro zablokování ústavních změn, kterými chtěly autority prodloužit trvání režimu. Režim tak byl donucen vybrat jiného kandidáta namísto Kučmy, jenž měl minimální volební preference. Na rozdíl od opozice mezi oligarchy poté dlouho probíhaly frakční boje o prosazení vlastního kandidáta. Tím se nakonec stal nomenklatuře až přespříliš podobný premiér Viktor Janukovyč, zastupující doněcký oligarchický klan.

V této chvíli došlo k vytvoření hlavních podmínek pro změnu režimu:

- ekonomicko-politický vývoj během Kučmova druhého prezidentského měl za důsledek zesílení občanské společnosti skrze ekonomický růst střední

třídy a zvýšení životní úrovně obyvatelstva, které se tak začalo více zajímat o budoucnost země

- většina společnosti nesouhlasila s podobou tehdejšího režimu, a proto podporovala populární opozici, která byla schopna se sjednotit
- po negativní zkušenosti s režimem vznikla řada hnutí monitorujících režimem porušované zákony
- opozice byla podporována částí oligarchů, což jí poskytlo prostředky pro její kampaň
- dlouhodobé oslabování nomenklatury kvůli vnitřním svárům a závažným politickým skandálům znamenalo její neúspěch v prosazení ústavních změn a pozdní výběr svého kandidáta

Tím pádem měl opoziční Viktor Juščenko před režimním Viktorem Janukovyčem značný náskok ve volebních preferencích. Pokud by autority dodržely demokratická pravidla a umožnily by konání svobodných a spravedlivých voleb, bylo nanejvýš pravděpodobné, že se novým prezidentem stane opoziční vůdce. Jelikož se Kučma a oligarchové obávali ztráty moci, nemohli takový scénář dopustit, čímž poskytli společnosti podporující opozici důvod k veřejnému protestu.

Přestože nomenklatura dokázala pomocí několikanásobně dražší volební kampaně a již několikrát použité strategii, založené na vyvolání zdání nutné ochrany východních regionů Ukrajiny před nacionalistickou opozicí, získat velký počet voličů na svojí stranu, nebylo to dostatečující. Zřetelná radikalizace kampaně vyvolaná autoritami totiž zvýšila i voličskou podporu opozice. Režimní představitelé proto za pomoci rozsáhlých podvodů zmanipulovali výsledky prvního i druhého kola prezidentských voleb a vyhlásili za vítěze voleb Viktora Janukovyče. Opozice a společnost ale tentokrát byly díky předchozím zkušenostem na tento moment připraveny a vyšly do ulic hájit svá práva.

Lze proto konstatovat, že autority podcenily změny vedoucí k zesílení občanské společnosti, zastupované opozicí, a oslabení režimu, představovaného oligarchií. Příčinou těchto změn, které vyvrcholily teprve na podzim roku 2004, byla ekonomicko-politická situace, do níž se režim dostal právě dlouhodobým porušováním demokratických pravidel a zneužíváním systému.

6. Summary

The B.A. thesis, “The Causes of the Orange Revolution, Ukraine under the rule of President Leonid Kuchma 1994-2005”, analyses the problematic development of democracy in Ukraine since the country’s independence in 1991. The Orange Revolution, which represented a culmination of strong societal protests, stemmed from two main causes: the weakening of the corrupt regime by the oligarchy, and the strengthening of civil society represented by the opposition. It was also fuelled by one vital condition: the evolution of the economic-political environment since Ukraine’s independence.

Due to Ukraine’s delay in its economic transformation process during the early 1990s, former communist elites were given a ripe opportunity to enrich themselves due to the imperfect economic and political system inherited from Soviet times. Leonid Kuchma, who was elected President of Ukraine in 1994, even facilitated further abuse of the system when he began cooperating with these regional economic clans and permitted their development into oligarchies. Together, they ruled the country until 2004 when the Orange Revolution broke out.

The strengthening of civil society became apparent around the time when Prime Minister Yushchenko and his ally Yulia Tymoshenko enacted radical economic reforms. These reforms weakened the state bureaucratic apparatus, limited the ways in which oligarchs could enrich themselves, ran land privatization schemes and lowered taxes, which allowed the Ukrainian middle class to rise from the shadow economy. All the above approaches taken into account, Ukraine’s economy began to grow and so did its citizens’ concerns regarding the possibility of government corruption lowering their own personal profits. Escalation of the pursuit of undemocratic methods was exposed in late 2000 when the Melnychenko tapes provided concrete proof of large-scale corruption among high-ranking officials, including the President himself. Although protests launched then were suppressed as there was a lack of substantial political opposition, when Yushchenko and Tymoshenko were fired from the government they undertook the role of opposition leaders.

In 2002, however, the opposition experienced a great loss when the regime elites manipulated results of the parliamentary elections and won with a majority. The opposition learnt its lesson, and from then on united into one broad coalition and began cooperating with various civil movements, oligarchs and security services. As a

result, the opposition candidate Yushchenko was far ahead in terms of popularity during the presidential elections in 2004 than his counterpart Viktor Yanukovich. Although the ruling authorities ran aggressive and costly campaigns which created national tension between West and East Ukraine, ultimately they involved themselves in foul play regarding the final election results, which eventually sparked off protests in the form of the Orange Revolution.

7. Použitá literatura

7.1. Dokumenty a další primární zdroje

- Åslund, A.: How Ukraine Became a Market Economy and Democracy. Peterson Institute for International Economics. Washington, D.C. 2009. s. 343.
- Centrální volební komise
  - *Výsledky parlamentních voleb 29.03.1998*
Jednomandátové kolo
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC73e?kodvib=1>.
Proporční kolo
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC15e?kodvib=1>.
  - *Výsledky prezidentských voleb 1999*
První kolo 31.10.1999
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vp1999/webvp1.webproc110?kodvib=100>.
Druhé kolo 14.11.1999
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vp1999/webvp1.webproc110?kodvib=200>.
  - *Výsledky parlamentních voleb 31.03.2002*
Jednomandátové kolo
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC73e?kodvib=400>.
Proporční kolo
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC15e?kodvib=400>.
  - *Výsledky prezidentských voleb 2004*
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>.
První kolo 31.10.2004
Druhé kolo 21.11.2004
Zopakované druhé kolo 26.12.2004
  - *Výsledky prezidentských voleb druhé kolo 07.02.2010*
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>.
- Freedom House – Nations in Transit 2009 11. května staženo z
<http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Ukraine-final.pdf>.
- Ústava Ukrajinské republiky. 13. května staženo z
http://gska2.rada.gov.ua/site/const_eng/constitution_eng.htm#cl.
- Světová Banka - Worldwide Governance Indicators

Zdroj: Kaufmann D., A. Kraay, and M. Mastruzzi 2009: Governance Matters VIII: Governance Indicators for 1996-2008. 20. května staženo z http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_chart.asp.

- Забужко О.: Let my people go. Факт. Київ 2006. s. 231.

7.2. Odborné články a periodický tisk

- Human Rights Watch: Ukraine: Attacks on Press Aim to Stifle Debate. 3. prosince 2004. 20. května staženo z <http://www.hrw.org/en/news/2004/12/03/ukraine-attacks-press-aim-stifle-debate>.
- Karatnycky, A.: Ukraine's Orange Revolution. In.: *Foreign Affaires*, březem/dubem 2005. s. 11. 24. dubna staženo z http://www.markville.ss.yrdsb.edu.on.ca/politics/orange_rev.pdf.
- Kravchuk S. R.: Kuchma as Economic Reformer. In.: *Problems of Post-Communism*, roč. 52, č. 5, září/říjen 2005, s. 48–58.
- Kuzio, T.: Details Emerge of Second Russian Plot to Assassinate Yushchenko. In.: *Eurasian Daily Monitor*, sv. 2, č. 3, 5. ledna 2005. s. 3. 20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/35.pdf.
- Kuzio, T.: Fake Letter From Yushchenko's Doctor Questions Poisoning Claim. In.: *Eurasian Daily Monitor*, sv.1, č. 100, 6. října 2004. s. 3. 20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/11.pdf.
- Kuzio, T.: Is Ukraine Any Nearer The Truth on Gongadze's Murder. In.: *RFERL Media Matters*, sv. 3, č. 8, 28. února 2003. s.5. 20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media10_files/7.pdf.
- Kuzio, T.: New Data Creates Demographic Profile of Orange Revolutionaries, Voters!. In.: *Eurasian Daily Monitor*, sv. 2, č. 156, 10. srpna 2005. s. 4. 20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/43.pdf.
- Kuzio, T.: New evidence points to high-level involvement in political murders in Ukraine. Reporting on Crime, Corruption, and Terrorism in the former USSR, Eastern Europe, and the Middle East. In.: *RFE/RL Organized Crime and Terrorism Watch*. sv. 3, č. 33, 19. září 2003. s. 3. 20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media10_files/9.pdf.

- Kuzio, T.: Tension Builds as Ukrainian Presidential Election Enters Homestretch, *Eurasian Daily Monitor*, sv.1, č.114, 27. října 2004. s. 2. 20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/17.pdf
- Kuzio, T.: Ukraine in Crisis. Russia and Eurasia Report. In.: *The Hurford Centre for Euroasian studies*. sv. 1, č. 9, 8. října 2002. s. 12. 20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media10_files/6.pdf.
- Kuzio, T.: Ukraine One Year After 'Kuchmagate". In.: *RFERL Newslines*, sv. 5, č. 224, 28. listopadu 2001. s. 3. 20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media10_files/3.pdf.
- Kuzio, T.: Yanukovych-Gate Unfolds After Ukrainian Elections, In.: *Eurasian Daily Monitor*, sv.1, č. 139, 3. prosince 2004. s. 3. 20. dubna staženo z http://www.taraskuzio.net/media14_files/28.pdf.
- Mlejnek, J., jr.: Ukrajinské volby – krajina před čtvrtým kolem. In.: *Revue politika*, sv. 15, č. 10, 2004. 24. dubna staženo z <http://www.cdk.cz/rp/clanky/226/ukrajinske-volby-krajina-pred-ctvrtym-kolem/>.
- Protsyk, O.: Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. In.: *Problems of Post-Communism*, sv. 52, č. 5, září/říjen 2005, s. 23 – 31.
- Shulman, S.: Ukrainian Nation-Building Under Kuchma. In.: *Problems of Post-Communism*, sv. 52, č. 5, září/říjen 2005, s. 32 – 47.
- Whitmore, S.: State and Institution Building Under Kuchma. In.: *Problems of Post-Communism*, sv. 52, č. 5, září/říjen 2005, s. 3 – 11.
- Wilson, A.: Reinventing the Ukrainian Left: Assessing Adaptability and Change, 1991-2000. *The Slavonic and East European Review*. sv. 80. č. 1, leden, 2002. s. 21-59. 20. dubna staženo z <http://www.jstor.org/stable/4213373>.

7.3. Monografie

- Åslund, A., McFaul, M.: *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*. Carnegie Endowment for International Peace. Washington, D.C. 2006. s. 217.

- Balmaceda, M. M.: Energy dependency, politics and corruption in the former Soviet Union Russia's power, oligarchs' profits and Ukraine's missing energy policy, 1995-2006. Routledge. London 2008. s. 222.
- Bredies, I., Umland, A., Yakushik V. (eds.): Aspects of the Orange Revolution III.: The context and dynamics of the 2004 Ukrainian presidential elections. Soviet and post-Soviet politics and society, ibidem-Verlag. Stuttgart 2007. s. 236.
- Bredies, I., Umland, A., Yakushik V. (eds.): Aspects of the Orange Revolution IV.: Foreign assistance and civic action in the 2004 Ukrainian presidential elections. Soviet and post-Soviet politics and society, ibidem-Verlag. Stuttgart 2007. s. 229.
- Bredies, I., Umland, A., Yakushik V. (eds.): Aspects of the Orange Revolution V.: Institutional observation reports on the 2004 Ukrainian presidential elections. Soviet and post-Soviet politics and society, ibidem-Verlag. Stuttgart 2007. s. 227.
- D'Anieri, Paul J.: Understanding Ukrainian politics: power, politics, and institutional design. M.E. Sharpe, Inc. London 2006. s. 299.
- D'Anieri, Paul J., Kuzio, T. (eds.): Aspects of the Orange Revolution I.: Democratization and elections in post-communist Ukraine. Soviet and post-Soviet politics and society, ibidem-Verlag. Stuttgart 2007. s. 231.
- Harasymiw, B., Ilnytzkyj Oleh S. (eds.): Aspects of the Orange Revolution II.: Information and manipulation strategies in the 2004 Ukrainian presidential elections. Soviet and post-Soviet politics and society, ibidem-Verlag. Stuttgart 2007. s. 250.
- Kubicek, P.: The history of Ukraine. Greenwood. London 2008. s. 199.
- Kuzio, T. (ed.): Aspects of the Orange Revolution VI.: Post-communist democratic revolutions in comparative perspective. Soviet and post-Soviet politics and society, ibidem-Verlag. Stuttgart 2007. s. 211.
- Kuzio T.: Ukraine. State and nation building. Routledge. New York 2005. s. 298.
- Yekelchuk, S.: Ukraine. Birth of a Modern Nation. Oxford University Press, London 2007. s. 280.

- Wilson, A.: The Ukrainians. Unexpected Nation. Yale University Press. New Haven and London 2000. s. 366.
- Wilson, A.: Ukraine's Orange Revolution. Yale University Press, New Haven and London 2005. s. 232.

9. Přílohy

Saliency of National Identification, 2001

	Very often or often (%)	Rarely or never (%)	Avg. on five- point scale
All of Ukraine	65	13	2.22
West	80	6	1.89
Center	60	17	2.38
Southeast	64	12	2.21
Kyiv	71	10	2.11
Crimea	34	26	2.82
Ukrainian-speaking Ukrainians	68	12	2.17
Russian-speaking Ukrainians	67	11	2.16
Russian-speaking Russians	47	21	2.59
Age 18-29	63	13	2.24
Age 30-50	64	13	2.23
Age 51+	67	13	2.20

Příloha č. 1

A survey administered during Kuchma's second term (2001) by the Ukrainian Center for Economic and Political Studies (commonly known as the Razumkov Center) using face-to-face interviews asked a nationally representative sample the following question: Please tell me how often you think of yourself as a citizen of Ukraine: "very often," "often," "sometimes," "rarely," "never."¹⁵²

Ukrainian Independence vs. Unification with Russia, 2001 (%)

Population	Remain independent	Unite with Russia
All of Ukraine	65	35
West	90	11
Center	70	30
Southeast	53	47
Kyiv	89	11
Crimea	23	77
Ukrainian-speaking Ukrainians	80	20
Russian-speaking Ukrainians	60	40
Russian-speaking Russians	33	67
Age 18-29	71	29
Age 30-50	68	33
Age 51+	58	42

Příloha č. 2

... analysis of the 2001 Razumkov Center survey can uncover the role of ethno-cultural, regional, and generational differences on support for independence. Its question read: "What do you think, should Ukraine remain a sovereign and independent state, or should Ukraine and Russia unite into a single state?"¹⁵³

¹⁵² Shulman, S.: Ukrainian Nation-Building Under Kuchma. In.: *Problems of Post-Communism*, vol. 52, no. 5, September/October 2005, s. 32-47. str. 33.

¹⁵³ Shulman, S., c. d.: str. 35.

Nations in Transit Ratings and Averaged Scores

	1999–2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Electoral Process	3.50	4.00	4.50	4.00	4.25	3.50	3.25	3.00	3.00	3.50
Civil Society	4.00	3.75	3.75	3.50	3.75	3.00	2.75	2.75	2.75	2.75
Independent Media	5.00	5.25	5.50	5.50	5.50	4.75	3.75	3.75	3.50	3.50
Governance*	4.75	4.75	5.00	5.00	5.25	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
National Democratic Governance	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	5.00	4.50	4.75	4.75	5.00
Local Democratic Governance	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	5.25	5.25	5.25	5.25	5.25
Judicial Framework and Independence	4.50	4.50	4.75	4.50	4.75	4.25	4.25	4.50	4.75	5.00
Corruption	6.00	6.00	6.00	5.75	5.75	5.75	5.75	5.75	5.75	5.75
Democracy Score	4.63	4.71	4.92	4.71	4.88	4.50	4.21	4.25	4.25	4.39

Příloha č. 3 Nations in Transit 2009¹⁵⁴

NOTE: The ratings reflect the consensus of Freedom House, its academic advisers, and the author(s) of this report. The opinions expressed in this report are those of the author(s). The ratings are based on a scale of 1 to 7, with 1 representing the highest level of democratic progress and 7 the lowest. The Democracy Score is an average of ratings for the categories tracked in a given year.

Přílohy č. 3. a 4. potvrzují tezi mojí bakalářské práce o postupném posilování občanské společnosti viz. snižující se úroveň Civil Society v příloze č. 3 a naopak zvyšující se úroveň v příloze č. 4. a eskalaci nedemokratičnosti režimu viz. zhoršující se kvalita Electoral process, Judicial Framework and Independence a Governance a zachování kritické úrovně Corruption v příloze č. 3; obdobně tomu tak je v případě Control of Corruption, Rule of Law a Voice and Accountability v příloze č. 4.

¹⁵⁴ <http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Ukraine-final.pdf>. 11. května staženo z <http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Ukraine-final.pdf>

Governance Indicator	Sources	Year	Percentile Rank (0-100)	Governance Score (-2.5 to +2.5)	Standard Error
<u>Voice and Accountability</u>	10 ▶	2004	28.8	-0.63	0.15
	10 ▶	2003	27.4	-0.71	0.14
	9 ▶	2002	31.7	-0.58	0.15
	6 ▶	2000	31.3	-0.57	0.22
	5 ▶	1998	39.4	-0.32	0.23
	3 ▶	1996	38.8	-0.30	0.25
<u>Political Stability</u>	9 ▶	2004	34.6	-0.36	0.22
	8 ▶	2003	36.1	-0.28	0.23
	8 ▶	2002	38.5	-0.20	0.23
	6 ▶	2000	33.7	-0.34	0.25
	6 ▶	1998	35.1	-0.24	0.24
	4 ▶	1996	37.5	-0.25	0.33
<u>Government Effectiveness</u>	11 ▶	2004	32.2	-0.60	0.16
	11 ▶	2003	36.5	-0.50	0.15
	11 ▶	2002	26.1	-0.71	0.16
	8 ▶	2000	28.0	-0.64	0.17
	7 ▶	1998	22.3	-0.72	0.13
	5 ▶	1996	24.6	-0.69	0.26
<u>Regulatory Quality</u>	11 ▶	2004	37.1	-0.47	0.17
	11 ▶	2003	25.4	-0.66	0.17
	11 ▶	2002	25.9	-0.65	0.19
	9 ▶	2000	26.3	-0.61	0.21
	8 ▶	1998	21.0	-0.82	0.24
	6 ▶	1996	26.8	-0.50	0.29
<u>Rule of Law</u>	15 ▶	2004	26.2	-0.75	0.13
	15 ▶	2003	20.5	-0.90	0.14
	14 ▶	2002	22.4	-0.86	0.14
	12 ▶	2000	16.7	-1.01	0.14
	10 ▶	1998	18.6	-0.92	0.16
	7 ▶	1996	35.7	-0.50	0.20
<u>Control of Corruption</u>	13 ▶	2004	19.9	-0.89	0.13
	11 ▶	2003	18.9	-0.89	0.13
	10 ▶	2002	18.0	-0.96	0.15
	9 ▶	2000	12.1	-1.01	0.16
	8 ▶	1998	9.7	-1.15	0.16
	4 ▶	1996	24.8	-0.78	0.26

Příloha č. 4

Worldwide Governance Indicators¹⁵⁵

Percentile rank (0 – 100) indicates rank of country among all countries in the world. 0 corresponds to lowest rank and 100 corresponds to highest rank

¹⁵⁵ http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_chart.asp.

Zdroj: Kaufmann D., A. Kraay, and M. Mastruzzi 2009: Governance Matters VIII: Governance Indicators for 1996-2008.

Note: The governance indicators presented here aggregate the views on the quality of governance provided by a large number of enterprise, citizen and expert survey respondents in industrial and developing countries. These data are gathered from a number of survey institutes, think tanks, non-governmental organizations, and international organizations. The WGI do not reflect the official views of the World Bank, its Executive Directors, or the countries they represent. The WGI are not used by the World Bank Group to allocate resources.